

ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA VALJEVO

**EFEKTI ALTERNATIVNIH SANKCIJA I
MERA IZ UGLA POVERENIČKE SLUŽBE**

Valjevo, septembar 2017. godine

EFEKTI ALTERNATIVNIH SANKCIJA I MERA IZ UGLA POVERENIČKE SLUŽBE

AUTORI

Aleksandra Spasojević

Slobodan Arsenijević

STRUČNI KONSULTANT

Saša Aleksić

IZDAVAČ

Odbor za ljudska prava Valjevo

Karadorđeva 117 i Hajduk Veljkova 61

Valjevo

tel/fax 014233390

odborva@gmail.com

www.odbor.rs

ZA IZDAVAČA

Aleksandar Perović

Izvršni direktor

tiraž 300

ŠTAMPA:

Štamparija “Topalović” Valjevo

ISBN 978-86- 910871-5- 9

REČ ZAHVALNOSTI

Želimo da se zahvalimo Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, odnosno Ministarstvu pravde Republike Srbije za podršku u realizaciji projekta “Bolje razumevanje efekata alternativnih sankcija” a samim tim i za izradu ove studije. Zahvalnost dugujemo i kolegama iz povereničke kancelarije u Beogradu. Njihovo izuzetno poznavanje problematike izvršenja alternativnih sankcija i mera omogućilo nam je da i sami stvorimo širu sliku stanja u kome se ova oblast nalazi.

Ova studija je rezultat ispitivanja stavova poverenika u povereničkim kancelarijama u Šapcu, Valjevu, Užicu i Kragujevcu na osnovu unapred pripremljenog upitnika i polustrukturisanog intervjua koji smo realizovali tokom leta 2017. godine. Posebno se zahvaljujemo poverenicima Ranku Mitroviću, Vesni Marković, Svetlani Plavšić, Ivani Đoković Ilić, Bojani Jovičević, Milošu Iliću, Danijeli Ristić i Slađanu Memaroviću. Njihov doprinos je izuzetno bitan i sastoji se u utvrđivanju trenutnog stanja u kome se nalazi sistem izvršenja vanzavodskih sankcija i mera, identifikovanju mnogobrojnih problema koji se pojavljuju u praksi i viziji daljeg rasta i razvoja ovog Sistema. Isticanje pozitivnih primera iz prakse značajno je uticalo na sadržaj, izgled i obim ove studije. Zahvaljujemo se poverenicima na intenzivnom zajedničkom radu, kao i na prijatnom i podsticajnom druženju tokom ovih poseta.

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	5
ISTRAŽIVANJE STAVOVA POVERENIKA	13
Metodologija istraživanja	13
Ciljevi istraživanja	17
REZULTATI ISTRAŽIVANJA	18
I Stavovi prema propisima i praktičnoj primeni vanzavodskih krivičnih sankcija i mera	19
II Stavovi koji se odnose na rad sa osuđenim licima	31
III Stavovi koji se odnose na kvalitet saradnje sa drugim institucijama	48
IV Unutrašnja organizacija i uslovi rada Povereničke službe	63
V Zadovoljstvo poslom i motivacija Poverenika	73
VI Uloga medija u promovisanju alternativnih sankcija i mera	82
ZAKLJUČAK O ISTRAŽIVANJU	84
ZAVRŠNA RAZMATRANJA	86
PRILOG 1	97
PRILOG 2	106
BELEŠKE O AUTORIMA	109

UVODNE NAPOMENE

Vanzavodske mere i sankcije – najznačajniji i sveobuhvatan opis dat je u Zakonu o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera¹, kroz poslove izvršenja Poverenika i to podeljene u dve oblasti prema onome ko ih izriče.

Prva oblast odnosi se na **tužilaštvo** i obuhvata obaveze koje se utvrđuju prilikom odlaganja krivičnog gonjenja i obaveze utvrđene kroz sporazum o priznanju krivičnog dela.

Druga i najznačajnija oblast vanzavodskih sankcija i mere jesu one koje izriču **sudovi**.

- mera zabrane napuštanja stana (u daljem tekstu: kućni pritvor);
- mera zabrane prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licem;
- kazna zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (u daljem tekstu: kućni zatvor);
- kazna rada u javnom interesu;
- uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom;
- uslovni otpust;
- pomoći licu posle izvršene kazne zatvora da izbegnu ponovno činjenje krivičnih dela;

¹Član 5 Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera – “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014 od 23/05/2014.g.

- primena posebnih mere za sprečavanje vršenja krivičnog dela protiv polne slobode prema maloletnim licima (“Marijin zakon”).

Postoji i mera zabrane prisustvovanja određenim sportskim priredbama ali nju sprovodi i nadzire MUP, dok meru jemstva sprovodi i nadzire sud koji je i izrekao tu meru.

Oblast vanzavodskih sankcija i mera (alternativnih sankcija i mera) regulisana je kroz **Krivični Zakonik** – “Službeni glasnik RS”, br. 94/2016 od 24/11/2016 u daljem tekstu (**KZ**), **Zakonik o krivičnom postupku** – “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014 od 23/05/2014 (**ZKP**), **Zakon o prekršajima** – “Službeni glasnik RS”, br. 98/2016 od 08/12/2016 (**ZOP**), **Zakon o izvršenju krivičnih sankcija** – “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014 od 23/05/2014 (**ZIKS**), **Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera** – “Službeni glasnik RS”, br. 55/2014 od 23/05/2014 (**ZIVSM**),

Kao i podzakonskim aktima:

Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika - „Službeni glasnik RS“ br. 30/2015 od 27/03/2015;

Pravilnik o načinu vršenja nadzora nad izvršenjem vanzavodskih sankcija i mera – “Službeni glasnik RS”, broj 16/2016 od 26/02/2016.

Vanzavodske sankcije i vanzavodske mere su sankcije i mere na osnovu kojih osuđena lica ostaju u zajednici a koje uključuju određena ograničenja njihove slobode nametanjem uslova ili obaveza koje se sprovode pod nadzorom i kontrolom

Poverenika. Pod uslovima i obavezama se podrazumevaju svi zahtevi koji su sastavni deo sankcije ili mere koju je izrekao organ koji je izrekao osudu/meru (sud, tužilaštvo).

Statistički podaci o izrečenim vanzavodskim sankcijama i merama

	Kućni zatvor	Rad u javnom interesu	Oduzimanje vozačke dozvole	Ukupan broj osuđenih lica u R.Srbiji
2016 godina	1.858 5,7%	329 1%	2 0%	32.525
2015 godina	1.134 3,4%	353 1,1%	6 0%	33.189

Tabela br.1. Broj punoletnih osuđenih lica na teritoriji R. Srbije u 2015 i 2016.g. prema vrsti izrečenih krivičnih sankcija.²

²Punoletni učinioci krivičnih dela, 2016. Republički Zavod za statistiku, Saopštenje br.194, g. LXVII, 14.07.2017.g.

Vanzavodske sankcije i mere u 2016.g	Teritorijalna nadležnost Povereničke službe				Ukupno
	Šabac	Valjevo	Užice	Kragujevac	
Odlaganje krivičnog gonjenja od strane OJT	0	1055	0	44	1099
Kućni zatvor sa el. nadzorom	7	40	35	47	159
Kućni zatvor bez el. nadzora	3	19	40	56	118
Kućni pritvor sa el. nadzorom	0	5	3	4	12
Rad u javnom interesu	6	10	22	29	67
Uslovni otpust sa zaštitnim nadzorom	0	1	0	4	5

Tabela br. 2. Vanzavodske sankcije i mere izrečene od strane sudova i tužilaštava u toku 2016.g. za teritorije koje su u nadležnosti Povereničke službe Užica, Valjeva, Šapca i Kragujevca.³

³Izvor: Podaci o izrečenim osudama u toku 2016.g. prema evidenciji Uprave za izvršenje krivičnih sankcija - Ministarstva pravde R. Srbije od 06.09.2017.g.

Posmatrajući statistiku i ranijih godina i sada o izrečenim merama – njihovoj strukturi i broju, možemo se aktivirati i usmeriti na različite vrste istraživanja. Svakako je potrebno vršiti kontinuirana istraživanja i procenu primene vanzavodskih sankcija i mera. Međunarodni dokumenti konstantno daju preporuke za istraživanje kao jedan od najefikasnijih metoda za unapređenje stanja.

Država bi trebala da obezbediti dovoljno investicija za:⁴

- istraživanja kojim bi se pratilo sprovođenje vanzavodskih sankcija i mera;

- istraživanja koja imaju za cilj da prepoznaju faktore koji pomažu osuđenima da se odupru izazovu ponavljanja krivičnih dela ubuduće kao i one faktore koji ih dovode do povrata;

- istraživanja o efektima vanzavodskih sankcija i mera (proučavati učestalost i težinu ponovljenih krivičnih dela, lične i socijalne pokazatelje prilagođavanja osuđenih u zajednici, mišljenja samih osuđenih o izvršenju vanzavodskih mera i sankcija);

- istraživanja koja imaju cilj uporedne analize;

- istraživanja koja se bave procenama kvantitativne i kvalitativne analize obima posla osoblja o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera sa ciljem postizanja visokog nivoa efikasnosti i održavanja psihičkog zdravlja zaposlenih.

⁴Preporuka br. Rek (2000) 22 Komiteta Ministara Saveta Evrope državama članicama o uslovnom otpustu. Dodatak 2 - Principi koji služe kao smernice za postizanje šire i delotvornije upotrebe sankcija i mera u zajednici- Istraživanje u vezi sankcija i mera u zajednici.

Predmet istraživanja predstavlja jedan deo projekta „**BREAS - Bolje razumevanje efekata alternativnih sankcija**“, Odbora za ljudska prava Valjevo, kojim je vršeno istraživanje mišljenja i stavova Poverenika vezano za realizaciju vanzavodskih mera i vanzavodskih sankcija.

Pravosuđe je kroz razne stručne skupove istaklo određenu bojazan u efikasnost AS i AM. Nemaju potpuni uvid, jasna saznanja da li se njihova odluka i kazna efikasno i kako se sprovodi u praksi. Kazna zatvora ne ostavlja sumnju i ne iziskuje potrebu angažovanja sudstva (osim kod uslovnog otpusta). U sferi AM i AS, sudija ostaje aktivan učesnik i njegov slučaj, predmet ne ide ad akta.

Pravosuđe je upoznato sa propisanim odredbama ali izostaje saznanje kako to stvarno funkcioniše, koje su dobre a koje manje dobre stvari u izvršenju ovih alternativnih sankcija.

Želja i cilj nam je da korisnicima ove publikacije približimo rad Povereničke službe, samih Poverenika, kako se odluke o kazni sprovode, gde su oblasti na kojima je potreban zajednički rad, zajedničke konsultacije i usaglašavanje.

Našem istraživanju nismo dali karakter nadzora, niti smo imali takvu nameru, želeli smo samo da sagledamo stanje izvršenja vanzavodskih mera i sankcija posle 10 godina postojanja i primene u Srbiji.

Region Zapadne Srbije i Šumadije je izabran kao „pilot“ područje u kome smo mogli da sagledamo stanje ali smo i čvrstog uverenja da može da oslika i ostale delove Srbije. Mali po broju

kancelarija ali zato veliki broj gradova i opština (34) i na vrlo razruđenoj i velikoj teritoriji ovog dela Srbije. Iz statističkih podataka o izrečenim vanzavodskim sankcijama i merama na celoj teritoriji Srbije (tabela br.1) može se primetiti veliki porast broja izrečenih kućnih zatvora u 2016. godini u odnosu na 2015 godinu. U pitanju je trend povećanja koji postoji unazad nekoliko godina i za koji se osnovano može očekivati da će se nastaviti i u narednim godinama. Međutim, kada je u pitanju rad u javnom interesu beležimo smanjenje broja ovih sankcija, što je svakako podatak koji nije očekivan i koji zaslužuje dodatnu analizu. Kada se pogleda tabela br.2 koja se odnosi na navedena 34 grada i opštine, prvo što pada u oči je odlaganje krivičnog gonjenja i činjenica da je od ukupno 1099 mera 1055 izrečeno od strane OJT Valjevo. Tu svakako treba istaći da OJT Šabac i OJT Užice nisu uopšte izricali ovu meru u 2016. godini, što samo po sebi predstavlja veliku razliku u postupanju. Kada je u pitanju kućni zatvor sa elektronskim nadzorom beležimo ujednačenu praksu, što se ne može reći za kaznu kućnog zatvora bez elektronskog nadzora koji se najmanje izriče u Šapcu samo tri u 2016 godini, a najviše u Kragujevcu čak 56 izrečenih sankcija ove vrste. Ako je samo 12 kućnih pritvora sa elektronskim nadzorom podatak koji je očekivan, onda svakako skreće pažnju jako mali broj kazni rada u javnom interesu, samo 67 u 34 grada i opštine. Pri tom je ponovo najmanji broj ovih sankcija u Šapcu samo šest, a najveći u Užicu 22 i Kragujevcu 29. I na kraju uslovni otpust sa zaštitnim nadzorom, kao verovatno najdelotvornija sankcija koja podrazumeva i intenzivan psihosocijalni rad sa osuđenim, u ovom delu Srbije u 2016. godini izrečena je samo pet puta. Pri tom je simptomatično da ova sankcija nije izricana na području koje

pokriva Viši sud u Šapcu i Viši sud u Užicu. Podaci iz ove tabele ukazuju na stanje u oblasti vanzavodskih sankcija i mera i eventualne smernice koja pitanja treba rešavati i u kom pravcu ovaj sistem treba dalje da se razvija. Za izvođenje ozbiljnijih zaključaka i predlaganje mera bile bi neophodne uporedne analize sa drugim regionima u Srbiji ili sa drugim državama.

Vezano za izabrane gradove karakteristično je da postoji teritorijalna nadležnost više gradova i opština na vrlo rasprostranjenom terenu.

Naime, Kancelarija poverenika u Šapcu je teritorijalno nadležna za osam opština - Šabac, Loznicu, Bogatić, Ljuboviju, Koceljevu, Vladimirce, Mali Zvornik i Krupanj.

Kancelarija Poverenika u Valjevu je teritorijalno nadležna za šest opština - Valjevo, Ub, Osečinu, Mionicu, Ljig i Lajkovac.

Kancelarija Poverenika u Užicu je teritorijalno nadležna za 12 opština - Užice, Sevojno, Čajetina, Zlatibor, Brodarevo, Prijepolje, Priboj, Kosjerić, Bajina Bašta, Požega, Arilje i Nova Varoš.

Kancelarija Poverenika u Kragujevcu je teritorijalno nadležna za sedam opština - Kragujevac, Rača, Batočina, Knić, Lapovo, Topola i Arandjelovac.

ISTRAŽIVANJE STAVOVA POVERENIKA

U okviru projekta „Bolje razumevanje efekata alternativnih sankcija“ jedan deo predstavlja istraživanje stavova Poverenika iz Kancelarija za izvršenje vanzavodskih krivičnih sankcija Ministarstva pravde⁵.

Istraživanje je imalo za cilj da na osnovu prikupljenih podataka prikaže trenutno stanje primene alternativnih mera i sankcija (AM i AS)⁶ kroz funkcionisanje Kancelarija za izvršenje vanzavodskih sankcija Ministarstva pravde u okviru četiri grada: Valjevo, Šabac, Užice i Kragujevac. Podaci se odnose na način rada, odnos prema osuđenim licima, saradnju sa drugim institucijama, zadovoljstvo poslom, mapiranje nedostataka i predloga za unapređenje rada, a na osnovu kojih bi se mogli izvesti generalni ili pojedinačni zaključci i eventualne preporuke za dalje unapređenje.

Metodologija istraživanja

Uzorak je nameran, prigodan i mali, te s tim u vezi i nereprezentativan za izvođenje zaključaka za teritoriju Republike

⁵U daljem tekstu umesto zaposleni u Kancelariji za izvršenje vanzavodskih krivičnih sankcija Ministarstva pravde koristiće se termin **Poverenik**, a umesto Kancelarije za izvršenje vanzavodskih sankcija Ministarstva pravde koristiće se termin **Poverenička služba**.

⁶Za potrebe ovog izveštaja koristiće se termin Alternativne mere (AM) i Alternativne sankcije (AS) što je ekvivalent terminima Vanzavodske krivične mere i Vanzavodske krivične sankcije, važećim prema zakonskim aktima R.Srbije.

Srbije. Uzorak (8 ispitanika) je reprezentativan za izvođenje zaključaka za teritorije iz nadležnosti Povereničke službe izabrana četiri grada.

Od osam ispitanika, tri su Poverenici muškog pola, a pet Poverenika je ženskog pola. Po zanimanju od osam ispitanika jedan je dipl. psiholog, dva socijalna radnika (dipl. socijalni radnik i master socijalnog rada), jedan profesor pedagogije, četiri specijalna pedagoga (dipl. specijalni pedagog i master specijali pedagog) (tabela br.3).

Zanimanje - osnovno obrazovanje		
iz oblasti socijalnog rada	iz oblasti pedagogije	iz oblasti psihologije
2 poverenika	5 poverenika	1 poverenik

Tabela br.3. Broj Poverenika po vrsti osnovnog obrazovanja/zanimanja

Možemo konstatovati da u okviru Povereničke službe u ovim gradovima nije zaposlen ni jedan diplomirani pravnik, već da se odabir Poverenika pretežno vršio iz domena osnovnog formalnog obrazovanja humanističke orijentacije.

Kao pretpostavku i predlog iznećemo stav da bi zaposlenjem osoba pravničke struke doprinelo boljem razumevanju i tumačenju zakonskih i podzakonskih akata, kao i pomoći Poverenicima u rešavanju svih pravnih stvari.

Prema broju godina radnog staža Poverenici imaju različitu dužinu ukupnog radnog staža koji se kreće u rasponu od 7-40 godina. Naime, najduži ukupan radni staž imaju Poverenici koji su pre formiranja Povereničke službe već bili u radnom odnosu u zatvoru (20-40 godina), a manji radni staž imaju tri Povrenika u rasponu od 7-10 godina (tabela br.4).

Poverenik	Broj godina radnog staža		
	u zatvoru	u Povereničkoj službi	ukupno ⁷
1	-	4	10
2	-	4	10
3	-	4	35
4	-	4	7
5	26	7	26
6	20	7	26
7	12	7	40
8	11	7	20

Tabela br.4. Broj godina radnog staža Poverenika

⁷U ukupan radni staž Poverenika koji rade u zatvoru dodatno se ne uračunava radni staž ostvaren na radnom mestu Poverenika jer paralelno rade na oba radna mesta.

Naime, četiri Poverenika koji imaju zasnovan samo radni odnos u Povreničkoj službi imaju do četiri godine radnog staža samo u okviru te službe, a Poverenici koji su bili zaposleni u zatvoru imaju oko sedam godina radnog staža u Povereničkoj službi. Dva Poverenika imaju po 10 godina ukupnog radnog staža a od toga oko četiri godine u Povereničkoj službi. Četiri Poverenika koja su zaposlena i u zatvoru imaju do sada ostvarenog radnog staža u zatvoru u rasponu od 11 do 26 godina.

Kada je u pitanju radnopravni status Poverenika svi Poverenici su u radnom odnosu na neodređeno, a po pitanju radnog vremena četiri Poverenika su zaposlena samo na radnom mestu Poverenika, dok preostala četiri dele radno vreme angažovanjem na radnom mestu u zatvoru.

Kada je u pitanju broj zaposlenih karakteristično je da u Šapcu postoji samo jedan Poverenik koji ima deljeno radno vreme – radi i u zatvoru, da u Valjevu i Užicu ima po dva Povrenika, s tim što u Užicu oba rade samo u Povereničkoj službi, a u Valjevu jedan radi i u zatvoru. U Kragujevcu su zaposlena tri Poverenika pri čemu dva rade i u zatvoru.

Ciljevi istraživanja

Za prikupljanje podataka u istraživanju korišćene su dve tehnike: zadavanje struktuiranog upitnika i obavljanje intervjua sa Poverenicima. Cilj istraživanja je da se dobijeni podaci koriste:

- za predstavljanje realnog stanja primene/izvršenja AM i AS u praksi u izabrana četiri grada;
- za predstavljanje rada Povereničke službe kako bi se pravosudni organi detaljnije upoznali sa načinom izvršenja njihovih odluka;
- za podsticanje svih subjekata koji učestvuju u izvršenju AS i AM da ukažu na moguće pravce rešavanja spornih pitanja iz prakse;
- za davanje preporuka za unapređenje multisektorske saradnje institucija koje se bave AM i AS.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

**Rezultati istraživanja predstavljaju stavove i mišljenja
Poverenika iz Povereničkih službi Valjeva, Šapca,
Kragujevca i Užica.**

I

STAVOVI PREMA PROPISIMA I PRAKTIČNOJ PRIMENI VANZAVODSKIH KRIVIČNIH SANKCIJA I MERA

U vezi sa ispitivanjem stavova Poverenika o zakonskoj regulativi i propisima može se konstatovati da su prema polovini mišljenja zakonski propisi i podzakonski akti **jasni i primenljivi u praksi. Druga polovina Poverenika je navela da su akti delimično jasni jer postoje nepreciznosti i praktične situacije koje prevazilaze zakonski okvir.** Naime, akti i propisi koji se primenjuju su dobri ali ne mogu nekada u praksi da reše probleme koji se dešavaju i to daje mogućnost za manipulaciju od strane osuđenih lica jer pravosudni sistem i Poverenička služba vrlo često nisu u mogućnosti da se usaglase u postojećim zakonskim okvirima. Propisima nije predviđeno postupanje u specifičnim situacijama, pa sudska praksa nije ujednačena. Tada najčešće rešavanje problema zavisi od kvaliteta međusobne saradnje i senzibiliteta zaposlenih u pravosuđu.

Jedan od praktičnih nedostataka u sprovođenju pojedinačnih AS/AM se tiče upravo nejasne zakonske regulative. Dešava se da sve dok osuđeni ne započne da izdržava kaznu kućnog zatvora pod nadzorom Poverenika, i počne sa njenim kršenjem, sudija ne može da zameni u kaznu zatvora. Sudska praksa pokazuje u tim situacijama neujednačenost u delovanju. Postoje sudije koje kaznu kućnog zatvora zamene u kaznu

zatvora iako lice nije započelo izvršenje i to je najčešće u situaciji kada je lice nedostupno Povereniku (neodaziva se na pozive, ne može da se pronade na adresi prijavljenog prebivališta i sl.).

U situacijama kada osuđeno lice nije započelo izrečenu sankciju ili meru (npr. kućni zatvor sa elektronskim nadzorom), a po poternici bude pronađeno i privedeno od strane policije posle radnog vremena Poverenika, ne postoje tehničke mogućnosti da se montira elektronski uređaj (tehničar iz zatvora nije dostupan van radnog vremena, nije sprovedena procedura koja iziskuje sačinjavanje Pojedinačnog programa postupanja, osuđeno lice nije dobilo Odluku iz Uprave Povereničke službe kojom se obaveštava o početku izvršenja dosuđene sankcije...). Naime, tada i nije moguće započeti proceduru izvršenja kućnog zatvora jer Poverenik mora da sprovede proceduru pre postavljanja uređaja.⁸ U praksi se dešava da se osuđeno lice prvog narednog radnog dana samo javi Povereniku, ali u situaciji kada se ne javi, Poverenik nema informaciju koje su mere od strane policije dalje primenjene prema osuđenom i šta se sa njim u međuvremenu desilo.

Smatramo da ono što svakako ne bi smelo da se desi je da se suprotno njegovim pravima, osuđeni liši slobode u cilju osiguranja izvršenja sudske odluke.

Još jedno od praktičnih dilema, koje smo uočili, a nerazjašnjenih u pravnim aktima je **prednost određene osude/sankcije u odnosu na drugu**. Naime, ukoliko osuđeno

⁸U skladu sa čl.7. i čl.8. Pravilnika o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika, „Sl. Glasnik RS“ br.30/2015.

lice izdržava kaznu rada u javnom interesu, a u isto vreme mu pristigne i zatvorska kazna na određeno vreme doneta usled prekršajnog prestupa, nejasno je koja je kazna „starija“. Da li je pravno ispravno da se osuđenom prekine kazna rada u javnom interesu i da se sprovede na izdržavanje kazne u zatvor? Da li je opravdano da policijski službenici pronađu osuđenog na radnom mestu koje obavlja u okviru kazne rada u javnom interesu i po naredbi suda sprovedu u zatvor? Praksa pokazuje da se i to dešava i da Poverenik tada obaveštava sud da je izvršenje vanzavodske sankcije prekinuto iz razloga sprovođenja lica na izvršenje zatvorske kazne. U takvim slučajevima može se pojaviti problem zastarevanja izrečene kazne.

Ove specifične situacije su se na terenu rešavale različito. Na inicijativu Poverenika rešavane su dogovorom i pružanjem informacija i objašnjenja policijskim službenicima u situacijama kada su se dešavale, a da iste nisu regulisane zakonskim propisima. Nekada se prioritet daje započetoj sankciji a nekada se prekida AS ili AM i prioritet daje zatvorskoj kazni. Stiče se utisak da se Poverenici trude da edukuju svoje saradnike i da zaštite osuđene od smanjenja obima njihovih prava i dodatnih stresova u toku izdržavanja kazni, ali i da na svaki mogući način pokušaju da sprovedu kazne tj. da savesno rade svoj posao.

Ono što možemo istaći je, svakako, da ovakva postupanja ne doprinose pravnoj sigurnosti.

Podaci istraživanja su pokazali da sud u većini slučajeva ne potražuje **Izveštaj Poverenika o proceni primenljivosti mera** pre izricanja sankcije (kućnog zatvora) iako ima zakonsku

moгуćnost.⁹ Naime, samo dva Poverenika su imala situaciju da sud traži ovakvu vrstu izveštaja i to se dešavalo ponekad. Od većine Poverenika sud nikada nije tražio takav izveštaj.

Mišljenja smo da bi potraživanje izveštaja od strane suda u postupku pre donošenja odluke bilo od značaja u proceni vrste osude jer bi sudija mogao da se upozna sa podacima o osuđenom do kojih se u sudskom postupku nije došlo. Naime, mogu se dobiti podaci o bliskom socijalnom okruženju, funkcionisanju porodice i međusobnim odnosima, podršci i konfliktima, o ekonomskom i stambenom statusu osuđenog i sl. Sa druge strane potraživanjem izveštaja od Poverenika može se prejudicirati odluka suda, međutim, kako je sud nezavistan organ ostavlja mu se na odluku koje će podatke prikupiti u postupku i kome će dati veru u postupku donošenja odluke. Izricanje određene vanzavodske sankcije bi trebalo da se vrši onda kada su poznati uslovi i obaveze koje bi bile odgovarajuće za osuđenog i kada postoji njegova saglasnost.

Većina Poverenika ocenjuje da **sudska praksa nije ujednačena** i da ista vrlo zavisi od senzibiliteta i znanja sudija o vanzavodskim sankcijama.¹⁰ Ipak, tri Poverenika smatraju da je

⁹Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera „Sl. Glasnik RS“ br.55/2014,čl. 20.

¹⁰Možemo reći da postoje sudije koje su uvek raspoložene da izreknu vanzavodske sankcije ako su ispunjeni uslovi, ali isto tako postoje i sudije koje imaju otpor prema vanzavodskim sankcijama. Pretpostavljamo da razlozi otpora mogu biti razni: nedovoljna edukacija o vanzavodskim sankcijama; tradicionalan stav da je osuđeni najsigurniji u zatvoru dok traje postupak pa mu se pritvor produžava; ili da su vanzavodske sankcije blage i ne postižu svrhu kažnjavanja kao što

sudska praksa ujednačena. Ovakav nalaz možemo objasniti i time da svi Poverenici ne rade na realizaciji svih vrsta sankcija i mera i da se njihovo iskustvo može zasnovati na primeni samo određenih sankcija/mera sa kojima su dolazili u dodir.

Kao najčešću sankciju koja je izrečena od strane suda Poverenici ističu kaznu zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje-**kućni zatvor**. Sa druge strane Poverenici smatraju da se mera uslovnog otpusta sa zaštitnim nadzorom retko izriče. Ovde je potrebno istaći i mišljenje Komiteta Ministara Saveta Evrope, da je **uslovni otpust** jedno od najdelotvornijih i najkonstruktivnijih sredstava za sprečavanje recidivizma i unapređenje resocijalizacije, na osnovu kojeg se zatvoreniku omogućava planirana reintegracija u zajednicu uz pomoć i nadzor. Treba ga koristiti na način koji bi bio prilagođen pojedinačnim okolnostima i u skladu sa principima pravde i pravičnosti. Cilj je da se pomogne osuđenom da lakše napravi prelaz između života u zatvoru i života u zajednici u kojoj se poštuje zakon.¹¹

Tužilaštvo izriče najčešće **mere za odlaganje krivičnog gonjenja**, a tri Poverenika nisu imala kontakta sa bilo kakvim merama koje je izreklo tužilaštvo.

Trend povećanja izricanja alternativnih sankcija i mera postoji po mišljenju većine Poverenika u svim gradovima. Ovaj podatak se svakako slaže sa zvaničnim statističkim

to postiže boravak u zatvoru; da određene mere postoje samo za određene - značajne ljude i sl.

¹¹Preporuka br. Rek (2003) 22 Komiteta Ministara Saveta Evrope državama članicama o uslovnom otpustu-opšti deo.

podacima koji registruju povećanje ovih osuda iz godine u godinu na nivou države.¹² Takođe je interesantno istaći da se broj sankcija rada u javnom interesu smanjuje tokom godina na teritoriji cele države (tabela br.1). Kada pogledamo i statistiku za teritorije izabrana četiri grada (tabela br.2.) broj izrečenih sankcija je samo 67 za 2016.g. pri čemu je najmanje izrečeno u Šapcu (6), a najviše u Kragujevcu (29).

Prednosti alternativnih sankcija i mera

Poverenici su mišljenja da postoji širok raspon prednosti u primeni AS i AM. Zahvaljujući njihovim odgovorima mogli smo da se baziramo na opisu i kratkom objašnjenju sledećih prednosti:

- **Smanjuju društvenu stigmatizaciju osuđenih.** Ovim sankcijama i merama se u većoj meri štite osnovna ljudska prava osuđenih. Osuđeni ostaje u svojoj porodici i može da nastavi školovanje i radno angažovanje. Ostaje u svojoj socijalnoj sredini čime izbegava negativno etiketiranje zbog saznanja okoline da je boravio u zatvoru. Nastavlja da bar delimično vodi svoj život u segmentima koji su bitni za porodicu, zaposlenje ili školovanje. Ovim se postiže bar delimična zaštita ličnosti osuđenih naročito kod onih koji su počinili situaciona dela, koji su se prvi put susreli sa krivičnopravnim sistemom, ili kod mladih i starih ljudi. Neki ljudi su nakon izvršenja ovih sankcija i mera zahvalni što

¹²Punoletni učiniooci krivičnih dela, 2016. Republički Zavod za statistiku, Saopštenje broj 194, g. LXVII, 14.07.2017.g.

nisu upoznali uslove života u zatvoru i za njih kazna svakako ima preventivni značaj.

- **Izbegavaju se negativni efekti zatvora.** Boravak u zatvoru ostavlja trag na osuđenim licima zbog snažnog delovanja zatvorskih deprivacija, odnosno zbog psiholoških posledica boravka u zatvoru. **Deprivacije** se javljaju zbog odvajanja od porodice (nemogućnosti održavanja ličnih kontakata kao na slobodi); odvajanja od sredine (gubi se mogućnost kontakata sa socijalnom sredinom i navikama društvenog života); dolazi do prekida radnog odnosa što će kasnije dovesti do otežanog ponovnog zapošljavanja i uticaja na ekonomski status; kretanje je ograničeno, a boravak u kriminalnom okruženju, gde često vladaju pravila jačeg, može dovesti do konstantnog osećanja nesigurnosti i straha za svoju bezbednost.

- **Sprečavaju osuđene da odlaze na mesta gde mogu ponovo da obavljaju inkriminišuća ponašanja.** Kontrolom koja se sprovodi od strane Poverenika ograničava se kretanje osuđenih, a samim tim i kontakt sa kriminogenom sredinom. Osuđeni imaju saznanja o posledicama kršenja sankcija i to ih može motivisati da ispoštuju obaveze.

- **Daje se aktivnija uloga zajednici.** Bitno je istaći da neki društveni faktori mogu imati veliku ulogu u ponovnom izvršenju krivičnih dela. Društveni sistem bi trebalo da pruži uslove za adekvatan ekonomski status osuđenih, da osudi izvršenje krivičnih dela, ali u isto vreme da pošalje jasnu poruku da se osuđenom daje šansa da popravi svoje ponašanje.

- **Državne organizacije i javna preduzeća/ustanove** mogu da uštede velike sume novca angažovanjem osuđenih u

izvršenju mere rada u javnom interesu. Interes je obostran – osuđeni ima obavezu da ispunjava uslovljeno radno angažovanje ali ima i mogućnost da izgradi radne navike, a sa druge strane, ustanove štede novac kojim bi nekom drugom platili za posao koji im obavlja osuđeni bez novčane nadoknade.

- **Ostvaruje se širi društveni interes** koji se ogleda u smanjenju zatvorske populacije čime se ujedno smanjuju i troškovi države koji se odvajaju za Upravu za izvršenje krivičnih sankcija. Jedan dan boravka osuđenog u zatvoru, po nekim statistikama, republički budžet košta oko 2.000 dinara.

Generalno gledano, stav Poverenika je da alternativne sankcije i mere imaju višestruke pozitivne efekte kako za osuđeno lice tako i za društvo u celini i treba ih što više primenjivati. Izražen je njihov jedinstven pozitivan odnos prema AS i AM i procenjuju da je uspešnost njihove primene dobra.

Sa druge strane, polovina Poverenika je mišljenja da u ovom trenutku alternativne sankcije i mere, **postizu svoju svrhu** u potpunosti, a druga polovina, pak, da se ta svrha ostvaruje **delimično**. Naime, prema članu 2. Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, svrha izvršenja istih je u zaštiti društva od kriminaliteta, a sa ciljem resocijalizacije i reintegracije osuđenih lica kroz izvršenje tih sankcija u zajednici.¹³

¹³Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera „Sl.Glasnik RS“ br.55/2014, čl.2. Svrha i sadržaj izvršenja.

Ovde možemo zastati i osvrnuti se na prethodno prikazane rezultate ovog dela istraživanja, jer nam se nameću pitanja koja su iz njih proistekla. Smatramo da je značajno istaći ih baš sada.

Ako postoje prepoznate prednosti za osuđeničke, društvenu zajednicu i sistem u celini, kako to da se svrha izrečenih sankcija i mera ne ostvaruje u potpunosti? Da li sankcije i mere treba da se izriču svim osuđenima (situacionim osuđenima sa prvim krivičnim delom, osobama sa prekršajnim delima i osobama koji su svedoci saradnici ili višestrukim povratnicima)? Da li su vanzavodske sankcije i mere adekvatne za svakoga ili je potrebna dobra procena ko zaslužuje drugu šansu van zatvorskih uslova?

Osnovno pitanje koje nam se kao autorima, nameće je da li se izricanjem određene AM ili AS zaista postiže svrha kažnjavanja kod svakog osuđenog lica?

Da li je adekvatno izreći sankciju kućnog zatvora sa elektronskim nadzorom višestrukom povratniku, izvršiocu krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama, koji bi ostao u svojoj kući i poštovao kaznu o kontroli kretanja, a možda u istoj toj kući nastavio sa vršenjem prodaje opojnih droga (kroz prozor, posetama do ulaznih vrata kuće i sl.).

S toga, ovde moramo naglasiti i da Preporuke Ministara Saveta Evrope¹⁴ ističu da izricanje AS i AM odnosno njihova priroda i trajanje treba da budu proporcionalne težini krivičnog

¹⁴Preporuka br. R (92) 16 Komiteta Ministara Saveta Evrope državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i merama u zajednici, Prvo poglavlje, Pravilo br.6.

delu za koje je lice osuđeno, ali uzimajući u obzir lične karakteristike osuđenog. Sankcije treba da podstiču individualizaciju, postignu odgovarajući odnos između delikta i reakcije kaznenog sistema, kao i ličnosti i sposobnosti osuđenog lica.

U toku prethodnih godina od kako sprovode alternativne sankcije i mere u Srbiji, ovi Poverenici su stekli zavidna znanja i iskustva i pozvani su da istaknu kako prednosti tako i **nedostatke sa kojima se susreću u izvršenju AS i AM**. Nedostaci se javljaju u okviru zakonske regulative i propisa, u okviru organizacije i funkcionisanja Povereničke službe i u relacijama multisektorske saradnje. Karakteristično je to da se najmanje nedostataka i problema percipira u radu sa osuđenim licima (sa kojima bi se pretpostavilo da postoji najveći problem).

Nedostaci koji su najčešće isticali utiču na **kvalitet kontrole i kvalitet resocijalizacije osuđenih lica**:

1. Loša strana primene alternativnih sankcija i mera je problem kvaliteta primene, jer se više pažnje posvećuje kontroli osuđenih, a ne procesu resocijalizacije i uticaju i podršci na promeni njihovog ponašanja. Evidentan je nedostatak vremena koje bi Poverenici itekako posvetili osuđenima, koristeći svoja već postojeća znanja i edukacije na kojima su se usavršavali jer je uočena potreba za psihosocijalnim radom.

2. Nedovoljan broj zaposlenih Poverenika ali i tehničkog osoblja i referenata usporava i opterećuje rad Poverenika i ponekad smanjuje mogućnost za povećanom kontrolom osuđenih. Rad treba da bude rasterećen što bi pružilo mogućnost za češćim terenskim posetama i efikasnijom kontrolom osuđenih.

3. Poverenici se neretko susreću sa osuđenima koji su lošeg ekonomskog statusa a u tome ne mogu da im pomognu jer država nije obezbedila adekvatnu podršku za zapošljavanje osuđenih lica ni u toku mere ni nakon isteka kazne. Ti ljudi ekonomski zavise od drugih, a ako ne, onda su prepušteni ponovo sami sebi i često ulici.

4. Neki nedostaci su sitniji i sa njima se može „živeti“ jer se Poverenici trude da savesno obavljaju posao i snalaze se na sebi svojstvene načine, međusobno se pomažu i razmenjuju informacije, savetuju, traže stručnu podršku iz Uprave i dobijaju je. Međutim, postoji i ono što otežava rad i što bi Poverenici voleli da se što hitnije promeni upravo vodeći računa o unapređenju kvaliteta rada.

Za **unapređenje praktične primene AM i AS** neophodno je iskoristiti vrlo realne predloge Poverenika i izvršiti promene u okviru Povereničke službe i u okviru zakonskih propisa.

1. Unapređenje u okviru Povereničke službe

Potrebno je ojačati Povereničku službu -zaposliti veći broj ljudi (Poverenika, tehničara obučenih za postavljanje elektronskih uređaja, referenata). Naime, Poverenici koji rade u zatvoru sami ističu da ne mogu da se na isti način posvete osuđenima kao drugi Poverenici zbog podeljenog radnog vremena. Smatraju da je potrebno Poverenike zaposliti na puno radno vreme. Takođe, broj zaposlenih u odnosu na broj predmeta kojim se zadužuju, može doprineti sadržajnosti rada i

ispunjavanju potrebe da se radi nešto više od kontrole kretanja osuđenih.

Neophodno je rešiti probleme tehničke prirode u nedostatku opreme (automobili, elektronski uređaji, oprema kancelarijskog prostora). Automobili bi doprineli lakšoj organizaciji terenskih poseta čime bi se povećala i kontrola osuđenih, ali i ušteda vremena. Veći broj uređaja bi doprineo da presude ne čekaju na izvršenje čime bi se sprečila mogućnost da kazna zastari jer ne može da se počne sa izvršenjem.

Poverenicima je potrebno pružiti veću podršku na način kako je planirano na početku formiranja službe jer postojeći problemi prevazilaze radni entuzijazam Poverenika. Nedostatak resursa itekako utiče na kvalitetnije izvršenje.

2. Poboljšati zakonsku regulativu

Poboljšati postojeće propise bilo izmenama zakona bilo preciznijim definisanjem podzakonskih akata. Bilo bi poželjno da se detaljnije konkretizuje postupanje za svaku pojedinačnu alternativnu sankciju i meru, zatim uskladiti već postojeći „**Marijin zakon**“¹⁵ sa podzakonskim aktima za postupanje povereničke službe, policije i pravosuđa, kao i razjasniti/operacionalizovati način sprovođenja **mere zabrane prilaska žrtvi**. Poverenici su dali predloge i da se **na nivou ministarstava sačine pravni akti** koji bi detaljnije propisali

¹⁵„Marijin Zakon“ je drugi naziv za Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima „Sl.Glasnik RS“ br. 32/2013.

obavezujuću saradnju između institucija, čime bi se znalo šta od koga može da se očekuje, koji su postupci i čije su nadležnosti, ali i odgovornosti za nepostupanje.

Ovde posebno želimo da istaknemo da smo inicijative i predloge Poverenika usmerene na poboljšanje efikasnosti i zakonitosti u radu, doživeli kao odraz visokog profesionalizma i posvećenosti svom pozivu, a ne kao oblik pravedanja.

II

STAVOVI KOJI SE ODNOSE NA RAD SA OSUĐENIM LICIMA

Rad sa osuđenim licima

Prema Pravilniku o načinu izvršenja Poverenik izrađuje Pojedinačni program postupanja za svako lice prema kom sprovodi izvršenje. Aktivnosti utvrđene Programom realizuju se u neposrednom kontaktu sa osuđenim licem najmanje jednom mesečno, a po potrebi i češće kao i stalnom proverom ispunjavanja obaveza.¹⁶

¹⁶Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu Poverenika „Sl.Glasnik RS“ br.30/2015, čl.38.

Program sadrži metode, postupke i rokove za sprovođenje i izrađuje se u saradnji sa osuđenim licem. Izrađuje se uzimajući u obzir procenu ličnosti osuđenog lica, ličnih prilika, zdravstvenog stanja, stručnih kvalifikacija, procene rizika i potreba osuđenog lica.¹⁷ U njemu se nalaze podaci o ličnosti, vrsti krivičnog dela, trajanju osude, preciznom datumu početka i kraja osude i aktivnosti koje su sastavni deo vanzavodske sankcije ili mere.

U izradi Pojedinačnog programa postupanja Poverenici koriste sledeće metode rada:

1. **Individualni dijagnostički intervju** - razgovor sa osuđenim licem koji se sprovodi nakon odazivanja na pozivno pismo. U zavisnosti od krivičnog dela i ličnosti osuđenog lica procenjuje se način pristupa i rada Poverenika. Samo krivično delo i podatak o povratništvu govori i o strukturi ličnosti osuđenog.

U toku razgovora prikupljaju se podaci o osuđenom licu, njegovoj porodici, radnim obavezama i načinu funkcionisanja, zatim se lice upoznaje sa svojim obavezama i pravima, o načinu ponašanja vezano za školovanje, za posao ili za obavezno lečenje. Postiže se i dogovor o datumu početka kazne, dogovor o vremenu koje će se koristiti za šetnju (osuđeni bira termin koji mu odgovara). Osuđeni se uvek upoznaje sa posledicama kršenja Programa i zahteva se iskren saradnički odnos. Poverenik uvek ističe spremnost za podršku i saradnju/dogovor.

¹⁷Ibid, čl.10.

Ovaj prvi razgovor je vrlo bitan jer se tada vrši upoznavanje osuđenog, dobijaju podaci za procenu rizika i od njega zavisi i realizacija kazne odnosno Pojedinačnog programa postupanja. Takođe, Poverenici ističu da je bitna i terenska poseta u porodici osuđenog kojom se dobija mnogo podataka i poželjno je da se primenjuje kad god je to moguće.

Ovaj razgovor se pored dijagnostikovanja koristi i za **motivisanje osuđenog** da poštuje Program i skreće mu se pažnja da samo od njegovog ponašanja zavisi kako će se izvršenje odvijati i koje će posledice tog ponašanja biti. Kada osuđeni imaju potrebu za lečenjem od nekih bolesti zavisnosti, iako mera lečenja nije sudski izrečena, kroz razgovor se može pružati podrška i motivisati osuđeni da se leči jer je to u njegovom interesu. Naravno, u takvim okolnostima osuđeni nije u obavezi da to prihvati, već to zavisi od njegove volje i uvida u problem. Ako je motivisan za promenu koriste se resursi zajednice i pruža mu se podrška u tome.

2. Nakon toga, se vrši procena rizika koristeći **instrument za procenu rizika** koji kao konačan proizvod daje nivo rizika (nizak, srednji, visok) i ti podaci usmeravaju dalji rad sa osuđenim.

Kada su u pitanju osuđeni za krivična dela sa elementima nasilja obavezno se radi i procena od povrata i procena od samopovređivanja ili povređivanja drugih ljudi. Kada je kod osuđenog procenjen srednji ili visok nivo rizika radi se procena od samopovređivanja i povređivanja drugih bez obzira na vrstu krivičnog dela.

Pojedinačni program postupanja se može i menjati ukoliko dođe do promene okolnosti i promene nivoa rizika.

Ovaj Program postupanja obuhvata aktivnosti sa kojima se osuđeni mora saglasiti i to o načinu telefonskih kontakata, terenskim posetama koje su nenajavljene, aktivnostima vezanim za njegov posao, obrazovanje, lečenje i sl. Kod određenih kazni kao što je kućni zatvor ili najčešće uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom sud može odrediti učestalost javljanja osuđenog lica Povereniku i tada se u Pojedinačnom programu ne predviđaju nikakve druge aktivnosti osim onih koje je sud doneo.¹⁸ Kod nekih osuđenih lica sa ovom merom savetodavni rad ima svrhu, ali ga je nemoguće sprovođiti zbog tehničkih nedostataka.

U Programu se može predvideti **upućivanje na lečenje na psihijatrijsko odeljenje** pri bolnici u smislu lečenja od alkoholizma ili narkomanije ili **u savetovalište za brak i porodicu kad su u pitanju osuđeni za nasilje u porodici**. Ove institucije postoje samo u gradovima i njihovo korišćenje je ograničeno, jer nemaju dovoljno svojih resursa ni vremena za individualni rad sa osuđenima. Narkomanski zavisnici se mogu uključiti u metadonski program i po terapijskom ugovoru odlaziti po terapiju u određeno vreme i na određene individualne razgovore. Poverenik tada zatraži dostavljanje terapijskog ugovora i izveštaj o tome kako se sprovođi lečenje osuđenog (da li redovno dolazi po terapiju i sl.).

¹⁸Jedan od ekstremnih primera u praksi Poverenika je da je sud uz uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom odredio da se osuđeni javlja Povereniku jednom u tri meseca te je samim tim ograničio rad poverenika samo na tu aktivnost.

Aktivnosti Programa **ne sadrže savetodavno-terapijski rad** jer nema mogućnosti ni vremena za to. Po mišljenju svih Poverenika za to bi trebalo da se osuđeni upućuje u specijalizovana savetovaništa i da postoji podrška od strane psihologa koji bi radio sa osuđenim licem. Kada postoji mogućnost može se savetodavnim radom ukazivati osuđenom na potrebu za promenu ponašanja, ali klasičan metod psihoterapijskog rada nije moguće sprovoditi. Kada su u pitanju kraće kazne cilj je da se izvršenje ispoštuje i ne radi se na uticanju za promenu ponašanja jer je za to potreban duži vremenski period. Takođe, kada je osuđeni višestruki povratnik i lice sa kriminalnom istorijom ne očekuje se da će doći do promene njegove ličnosti i ponašanja i tada je osnovni cilj da se ispoštuje sankcija i da u toku nje ne izvrši novo krivično delo.

Kako je resocijalizacija bitna odrednica svrhe izvršenja AM i AS predviđena zakonom, a provlači se kroz sve dosadašnje podatke istraživanja, njom ćemo se još baviti i u završnim razmatranjima.

Motivacija osuđenih lica

U izradi Pojedinačnog programa postupanja **motivacija osuđenih** je individualna. Uglavnom su motivisani da učestvuju u smislu prihvatanja kazne i obaveza. Neki od njih ne učestvuju svojim mišljenjem i stavom u postupku već samo prihvataju šta treba da odrade i tada je jasno da kod njih nema popravke u ponašanju niti resocijalizacije. Osuđeni su svesni da od njih

zavisi izvršenje kazne i mogućnost za uslovni otpust i daju formalnu saglasnost jer svakako moraju prihvatiti meru sa kojom su se već saglasili u sudskom postupku.

U prvom razgovoru se uvek osuđenom razjasni sve što ga interesuje npr. o tome kada stiče pravo na uslovni otpust i šta je sve potrebno pored poštovanja vremenskog ograničenja kretanja da bi dobio pozitivan izveštaj Poverenika.

Neki osuđeni su skloni manipulaciji i pokušavaju da trguju informacijama da bi dobili neku povlasticu kod Poverenika, na šta im se uvek skreće pažnja da ustupaka nema u smislu kršenja zakonskih propisa. Motivacija osuđenih se zasniva na proceni dobijanja lične koristi (ako im ne odgovara u datom trenutku neki osuđeni će meru i prekršiti). Dešava se da osuđeni sa elektronskim nadzorom izađe van prostora¹⁹ na 10 -15 minuta i to radi više puta. Praksa je pokazala da sudije za ta kršenja ne reaguju, tako da osuđeni to znaju i koriste.

Vrlo je karakterističan fenomen **razmene informacija između osuđenih** lica o tome kada Poverenik na jednoj teritoriji krene u terenske posete, zatim o tome ko je dobio kakvu meru, kakvo je pravo ostvario, šta može da izmanipuliše, a da prođe nekažnjeno i sl.

¹⁹Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, „Sl.Glasnik RS“ br.55/2014, čl. 29. predviđa da ukoliko osuđeni napusti prostorije u kojima stanuje jednom u trajanju od 6 časova ili dva puta u trajanju do 6 časova, Poverenih odmah obaveštava sud. Samo u tom slučaju u roku od 24 sata od prijema dopisa Poverenika, sud donosi rešenje da se kazna osuđenom zameni u kaznu zatvora.

Kada je počela primena vanzavodskih sankcija i mera osuđeni nisu ozbiljno shvatali izvršenje pod elektronskim nadzorom kao ni kontrolu Poverenika i dešavalo se više zloupotreba, dok sada to već nije slučaj. Karakteristično je to da su osuđena lica koja su ranije bila na izdržavanju kazni zatvora saradljivija i više poštuju pravila jer znaju kakva im je šansa pružena vanzavodskom sankcijom.

Saradnja sa osuđenim licima se može okarakterisati kao dobra i korektna i u najvećem broju slučajeva osuđeni prihvata Program postupanja i sve se sprovodi kako je planirano.

Međutim, **ima izuzetaka** u vidu neadekvatnog ponašanja prema Povereniku npr. kada osuđeni ne dobije pozitivno mišljenje Poverenika za uslovni otpust. Dešava se i da bude upućivanja pretnji Povereniku u alkoholisanom stanju osuđenog. Kod impulsivnijih osuđenih gleda se da se smiri situacija, upozori se, a ukoliko se ponašanje osuđenog ne promeni nakon upozorenja za poštovanjem Programa o tome se obaveštava sud. Nekada se dešava da **osuđeni pokušava da manipuliše** sa podacima da li je na radnom mestu, pa se proverom kod poslodavca utvrdi da nije na poslu, što takođe predstavlja nepoštovanje Programa. Pojedini psihijatrijski oboleli osuđeni mogu u stanju krize psihičkog stanja da izađu iz kuće na kratko vreme jer ne mogu da izdrže pritisak kazne i ograničenja kretanja. Dešava se i da se nakon toga posle kraćeg vremena ipak vrate kući.

Ovde svakako imamo potrebu da istaknemo Preporuku Komiteta Ministara Saveta Evrope kojom se ističe pravilo da se nijednom zakonskom odredbom neće predvideti automatsko

pretvaranje vanzavodskih sankcija ili mera u sankciju zatvora, ako dođe do izostanka pridržavanja obaveza predviđenih Programom za vanzavodske sankcije.²⁰ Ukoliko se i desi ovakvo kršenje sankcije sud bi trebalo da procenjuje svaki pojedinačni slučaj i okolnosti, a ne da preinačenje presude u kaznu zatvora donosi po automatizmu.

Svi Poverenici ističu da se osuđeni uvek javljaju kada je potrebno da napuste kuću nepredviđeno iz zdravstvenih razloga²¹, ličnih ili člana porodice, i da se tu retko dešavaju zloupotrebe, jer je nužno dostaviti izveštaj lekara o intervenciji i lečenju. U tim situacijama neophodno je da se osuđeni javlja Povereniku pre nego što izađe iz kuće, odmah. Međutim, ukoliko hitna pomoć nije mogla da dođe onda osuđeni izlazi u zdravstvenu ustanovu i javlja se nakon ukazane pomoći. Dešava se da pozove i neko od ukućana da obavesti, a nekad se osuđeni javi i nakon intervencije. Ako se osuđeni zadrži na lečenju, Poverenik iskoordiniše rad sa policijom i Upravom naknadno.

Procenu **naročito pozitivnih rezultata osuđenog lica tokom tretmana²²** Poverenik vrši na osnovu kvaliteta

²⁰Preporuka br. R (92) 16 Komiteta Ministara Saveta Evrope državama članicama o Evropskim pravilima o sankcijama i merama u zajednici, Prvo poglavlje, Pravilo br.9. i Pravilo br.10.

²¹Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera „Sl.Glasnik RS“ br. 55/2014, čl.26. propisuje da se osuđeni mora javiti Povereniku u najkraćem mogućem roku u slučaju postupka hitne medicinske intervencije.

²²Pravilnik o načinu izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i organizaciji i radu poverenika, „Sl.Glasnik RS“br. 30/2015, čl.11.

spvođenja Pojedinačnog programa postupanja-poštovanja predviđenih aktivnosti i obaveza, saradnje i javljanja osuđenog Povereniku, poštovanju pravila kojim ne ometa izvršenje kazne, podacima da nije izvršio novo krivično delo, podacima o tome da li je konzumirao alkohol ili narkotike i sl. Za procenu se mogu tražiti dodatni izveštaji drugih institucija, vršiti dodatna kontrola telefonskog javljanja i sl. Nekada se može predložiti obustavljanje/ukidanje sankcije (uslovni otpust) kada je lice izvršilo deo kazne a postoji korektna saradnja i okolnosti koje bi bile adekvatne za ukidanje mere (npr. pogoršanje zdravstvenog stanja osuđenog). Kako nisu utvrđeni konkretni ni standardni kriterijumi procene naročito pozitivnih rezultata, procena je u ovim situacijama individualna, a iskustvo rada u zatvoru, kažu Poverenici, dodatno olakšava procenu.

Rad sa porodicom osuđenog lica

Porodica osuđenog lica se uključuje vrlo često, tačnije, kad god je to moguće i kad su članovi porodice spremni na saradnju. Porodica je vrlo bitna da se uključi naročito na početku, kada se vrši dijagnostika. Ona je često neophodna i može biti najveća podrška osuđenom. Saradnja porodice proizilazi najčešće iz razloga što je osuđeni u kući, a ne u zatvoru. Sa druge strane član porodice može Povereniku pružiti dragocene podatke o ponašanju osuđenog i pomoći u nadzoru i kontroli. Porodicu uvek treba upoznati sa radom Poverenika i načinima ponašanja koji su

predviđa da rukovodilac Povereničke službe podnese predlog za privremeno otpuštanje osuđenog Direktor Uprave.

poželjni za saradnju, jer su nekada članovi porodice neuke stranke ili ne znaju šta sve predstavlja i obuhvata izvršenje.

Kada je u pitanju sankcija zabrane prilaska žrtvi (ako je žrtva član porodice) Poverenik uvek nastoji da ostvari kontakt i saradnju sa žrtvom. Poverenici su se izjasnili i da kod mere kazne u javnom interesu najčešće ne uključuju porodicu u rad.

Članovi porodice, međutim, mogu imati i negativan efekat na okruženje osuđenog i može se proceniti da prisustvo određenih članova porodice neće dobro uticati na izvršenje sankcije. Tada je po proceni moguće uključiti i širu porodicu koja prihvata saradnju. Takođe, dešava se i da porodica ne da saglasnost da se elektronski uređaj montira i sprovodi nadzor u njihovoj kući ili da da saglasnost za izvršenje kazne u njihovoj kući, ali ne žele više od toga da se uključuju u izvršenje. Nasuprot tome, neki članovi porodice se sami nude za saradnju i interesuju o izvršenju kazne.

Postoje porodice sa lošim socio-ekonomskim uslovima života i tada Poverenik, ukoliko je u mogućnosti, koristi resurse sredine (CSR, mesna zajednica) da se podigne standard života koliko je to moguće.

Pravo osuđenog lica na prigovor

Osuđeno lice **prigovor na rad Poverenika**²³ može podneti Direktor Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, ali u

²³Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera „Sl. Glasnik RS“ br. 55/2014, član 7. propisuje pravo osuđenog da uloži prigovor Direktor

praksi se to retko dešava. Nezadovoljstva osuđenih postoje, ali nisu doveli do pisanih prigovora. Oni najčešće negoduju ako im se od strane Uprave ne odobri neki izlazak iz kuće kojim traže nešto što nije zakonom predviđeno (odlazak na svadbu kod komšije, odlazak za vikend negde i sl.). Osuđena lica su upućena u to kome se mogu žaliti, ali prigovora i žalbi nije bilo ni u jednoj Povereničkoj službi. Poverenici smatraju da bi se rok od osam dana za odgovor na prigovor ispoštovao od strane Uprave.

Uzimajući u obzir ove podatke može se steći utisak da se prema osuđenim licima od strane Poverenika postupa uz dužno poštovanje i zaštitu njihovih prava zakonom propisanih (pravo na šetnju van kuće dva sata, pravo na određene uslove pod kojima mogu da dobiju izlazak od strane Uprave, pravo na adekvatnu informaciju, pravo na zaštitu podataka o ličnosti, pravo na nediskriminaciju i uvažavanje svake pojedinačne ličnosti sa svim karakteristikama koje poseduju, pravo na školovanje i rad...).

Podataka o saradnji Poverenika sa osuđenim licem na nedozvoljen način nema ni jedan Poverenik.

Praktični nedostaci u koji utiču na adekvatnost kontrole osuđenih lica

Poverenici ističu da uvek nastoje da Pojedinačnim programom postupanja predvide one aktivnosti koje su realne za ostvarenje za konkretnog osuđenog. Međutim, predviđene

Uprave, a Direktor Uprave je dužan da odluku o prigovoru donese u roku od 8 dana od prijema prigovora.

aktivnosti **nije uvek moguće ispratiti u potpunosti**. Naime, razlozi za to su najčešće **razlozi tehničke prirode**:

1. **Nepostojanje tehničara za instaliranje uređaja u okviru Povereničke službe.** Tehničar za instaliranje elektronskog uređaja je zaposleni iz zatvora sa kojim se takođe dogovara termin odlaska na teren za početak mere i koji tu vrstu posla obavlja u toku svog radnog vremena.

2. **Broj predmeta kojim je zadužen Poverenik.** Usled nedovoljnog broja zaposlenih Poverenika dolazi do manje posvećenosti svakom pojedinačnom osuđenom. Naime, u isto vreme nije moguće raditi sa svim osuđenima na isti način. U jednom trenutku postoji veći broj predmeta koji su u različitim fazama praćenja i rada. Nekada rad sa jednim osuđenim može zahtevati više vremena za rešavanje problema nego uobičajeno. Dodatni problem je nedostatak radnog vremena za one Poverenike koji rade i u zatvoru gde im je težište posla.

3. **Nedostatak savetovališta za savetodavno-terapijski rad sa osuđenim licima** (lečenje od narkomanije, alkoholizma, tretman sa nasilnicima). U opštinama gde i postoje ovakve ustanove, obično su državne i u okviru bolnica ili centara za socijalni rad. U takvim uslovima pored svih svojih poslova oni nisu u mogućnosti da se na adekvatan i temeljniji način bave osuđenima. Najčešće se upućivanje na lečenje svodi na ambulantni odlazak po terapiju ili povremene grupne terapijske seanse na svakih 2-4 nedelje. Sa druge strane, Poverenici smatraju da se sud delom oslanja na njih, da

sprovode savetodavno-terapijski tretman kojim će se vršiti resocijalizacija, što nije moguće činiti u uslovima rada koji sada postoje.

4. Nedostatak automobila za odlazak na teren.

Vozila za teren se koriste iz zatvora u dogovoru sa zaposlenima i njihovim mogućnostima. Kako ne postoji vozilo na raspolaganju svakodnevno i celo radno vreme u toku dana posete osuđenima su retke. Često se koristi situacija da kada Poverenik ide na početak izvršenja nove sankcije, obide i ostale osuđene koji se nalaze na toj teritoriji.

5. Teritorijalna udaljenost i nedostupnost osuđenih. S obzirom da su Povereničke službe teritorijalno nadležne za više opština i mesnih zajednica koje obuhvataju i teritorije vrlo udaljenih i razuđenih seoskih područja otežano je terenskom posetom sprovesti kontrolu osuđenog lica predviđenu Programom. Nekada je potreban ceo dan da se obavi poseta kod jednog osuđenog i to se neretko završava i nakon radnog vremena Poverenika posle 15.00 časova.

Ovi problemi su najvidljiviji u kontroli kućnog pritvora bez elektronskog nadzora, kada se Poverenici u velikoj meri oslanjaju na članove porodice i na policijske službenike. Kada je u pitanju uslovna osuda, osuđena lica se mogu uputiti u savetovališta ili na lečenje i tretman pri bolnici, a kontrola se dodatno sprovodi i kroz komunikaciju sa zaduženim licima koji obavljaju tu vrstu posla. Kazna rada u javnom interesu je kazna koja se dodatno kontroliše i proverama kod poslodavca.

Kontrola osuđenih je nužna, ali u nekim slučajevima je otežana jer ne postoje neophodna sredstva, resursi i podrška.

Kućni pritvor i kućni zatvor

Kada je u pitanju **kućni pritvor ili kućni zatvor sa elektronskim nadzorom** Poverenici ističu da je praćenje i kontrola osuđenih lakša jer je regulisana postavljanjem elektronskog uređaja. S obzirom da postoji opseg kretanja osuđenog u odnosu na položaj telefonske baze, svako prekoračenje te udaljenosti registrovano je na elektronskom uređaju koji signalizira promenu operativnom centru u Upravi i Povereniku se odmah javlja taj podatak. Ranije su se pojedini osuđeni bavili time kako da prevare sistem nadzora, međutim, kako je vreme prolazilo osuđeni su shvatili da se sistem ne može prevariti. Kod ovih sankcija terenske posete su ređe (jednom mesečno) jer se lica nadziru elektronski a i kada imaju dozvolu za šetnju oni koji su u gradu koriste priliku da dođu do kancelarije Poverenika na razgovor i javljanje. Njihova kontrola se vrši i telefonskim kontaktima (1-2 puta nedeljno javljanje sa fiksnog telefona Povereniku i Poverenik po proceni sam poziva osuđenog). Kada je u pitanju kućni zatvor, a osuđeni je zaposlen ili ide u školu, provere se vrše i kod poslodavca ili u školi.

Problem koji se kod pojedinih Poverenika javljao je situacija kada osuđeni **nema fiksni telefon** već se kontroliše instalacijom uređaja preko mobilnog telefona (što znači da osuđeni ako ponese mobilni telefon može biti bilo gde). Tada se

pored pozivanja osuđenog na mobilni telefon može vršiti i provera da li se nalazi u kući obavljanjem razgovora sa članovima porodice koji su u kući. Kao problem se javljalo i to da teritorija gde je osuđeni **nije pokrivena mrežom telefonskog operatera Srbije** već Bosne te tada nije moguće ni postaviti elektronski uređaj, a sud je doneo takvu presudu ne uzimajući u obzir da li je njeno izvršenje moguće.

Većina kazni kućnog zatvora su sa elektronskim nadzorom (159) u odnosu na kazne zatvora bez elektronskog nadzora (118), na šta ukazuju i statistički podaci za 2016.g. za teritorije ova četiri grada (tabela br.2).

Kada je u pitanju način kontrolisanja dodatne mere koja može biti izrečena uz kućni pritvor ili kućni zatvor- **mera zabrane korišćenja interneta, telefona ili poseta osuđenom**²⁴ svi Poverenici ističu da ne postoji realna mogućnost kontrolisanja takve mere.

Naime, osuđeni se najčešće upozore da ne koriste društvene mreže, ako im je korišćenje interneta zabranjeno, jer je to lako proverljivo. Međutim, oni nisu pod konstantnim nadzorom Poverenika koji će videti da li je osuđeni koristio telefon ili internet ili ko mu je dolazio u posetu, a isto tako Poverenik nije ni u mogućnosti toliko često da obavi nenajavljenu terensku posetu iz već pomenutih tehničkih nedostataka. Dešava se i da Poverenik obavesti sud da nije u mogućnosti da kontroliše

²⁴Zakonik o krivičnom postupku „Sl.Glasnik RS“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 i 45/2013. Prema članu 209. zabrana napuštanja stana može trajati najduže do pravnosnažnosti presude ili do upućivanja osuđenog na izdržavanje krivične sankcije koja se sastoji u lišenju slobode.

korišćenje telefona osuđenog i tada se sud može obratiti policiji za nadzor nad telefonskim brojevima osuđenog lica. Praksa je u nekim slučajevima pokazala da sud može da odobri osuđenom da komunicira sa određenim brojem telefona (telefon advokata, dece i sl.). Takođe, kod ove mere postoji nonsens u rešenju suda ukoliko se izrekne mera zabrane korišćenja telefona osuđenom što znači da ga ne sme koristiti, a Poverenik ga poziva telefonom da ga kontroliše (čime se mera automatski krši). Zbog takvih situacija, Poverenici predlažu da sud u rešenju navede izuzetke o komunikaciji sa određenim telefonskim brojevima.

Isti problemi se uočavaju kod izvršenja i kontrole **kućnog pritvora ili kućnog zatvora bez elektronskog nadzora**. U tim situacijama veliku podršku pružaju službenici policijskih stanica/uprava koji su na sektorskom radu i mogu povremeno nenajavljeno da obiđu osuđene (ukoliko je moguće bar jednom nedeljno). Poverenici se trude da obiđu osuđene minimalno jednom mesečno, a po potrebi i više puta mesečno (fokus kontrole je na telefonskim pozivima i terenskim posetama). Telefonski ih je moguće pozivati na fiksni telefon svakodnevno radi provere i postići dogovor da dolaze u kancelariju Poverenika u terminu šetnje (ukoliko žive u gradu).

Sagledavajući svoj rad, Poverenici smatraju da se teško odvija u nekim slučajevima, praćenje osuđenog bez elektronskog nadzora. Osuđeni znaju da Poverenička služba radi do 15.00 časova i nakon tog vremena ili vikendom znaju da postoji mala verovatnoća da neko od Poverenika nazove telefonom ili dođe u proveru na adresu stanovanja, tako da imaju slobodu kretanja nakon tog vremena.

Kontrolu osuđenih kod kućnog pritvora ili zatvora bez elektronskog nadzora otežava i udaljenost osuđenih, nedostatak vremena i broja Poverenika, zaduženost sve većim brojem predmeta i nepostojanje tehničke mogućnosti da se svima montira elektronski nadzor.

Povremeno je prisutan i **element lične bezbednosti Poverenika** u situacijama ulaska u kuću osuđenog (npr. kada osuđeni ima svoje obezbeđenje ili ima krvoločne pse u dvorištu i sl.). Dešavaju se i apsurdne situacije kada su izrečene mere kućnog zatvora licu koje je izvršilo krivično delo nasilja u porodici, i gde postoji objektivna opasnost po bezbednost Poverenika jer već postoje saznanja da je to lice imalo pokušaj ubistva. Sa druge strane, osuđeni izdržava kaznu kućnog zatvora, a u kući i dalje živi sa suprugom koju pokušava ponovo fizički da napada. U tim situacijama sud nije reagovao kada je supruga izjavila da je pokušao ponovo da je ubije i da ne sme da se vrati u kuću, a policija je izrekla hitnu meru da se osuđeni udalji iz kuće na 48 sati. Pitanje je šta Poverenik može da radi sa takvim osuđenim u narednih 48 sati da bi ispoštovao hitnu meru policije, a da ujedno ne prekrši sankciju kućnog zatvora?

Potrebno je istaći i pohvale Poverenika za one osuđene koji zaista poštuju kućni zatvor ili pritvor i bez elektronskog nadzora.

Poverenici smatraju da je sankcija kućnog zatvora ili kućnog pritvora daleko povoljnija za osuđenog od zatvorskih uslova, a Povereniku je olakšan rad jer postoji veća dostupnost institucija/resursa koje bi obezbedile podršku osuđenom nego da je u zatvoru.

Ovde moramo naglasiti i to da pojedini Poverenici nisu imali u radu izrečene mere zabrane korišćenja telefona, interneta ili poseta osuđenom kao dodatne mere kada je određen kućni zatvor ili kućni pritvor, kao ni mere za odlaganje krivičnog gonjenja izrečene od strane tužilaštva, ili uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Time se upravo potvrđuje da postoji neujednačena pravosudna praksa u vrsti izrečenih sankcija i mera. Takođe, ističemo i to da se pojedini Poverenici zadužuju samo sa sankcijama kućnog zatvora ili samo kućnog pritvora, pa im je time iskustvo u radu sa drugim sankcijama i merama ograničeno i saznanja o izvršenju njih imaju na osnovu razmene iskustava među kolegama Poverenicima.

III

STAVOVI KOJI SE ODOSE NA KVALITET SARADNJE SA DRUGIM INSTITUCIJAMA

U vršenju poslova iz svoje nadležnosti Poverenička služba saraduje i razmenjuje podatke sa državnim organima, organima lokalne zajednice, udruženjima i drugim institucijama koje su od značaja za obavljanje njihovih poslova.²⁵

Najčešći način komunikacije između Poverenika i drugih institucija se obavlja telefonskim putem uz već zakonom

²⁵Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera „Sl.Glasnik RS“ br. 55/2014, član 3. Poverenička služba.

propisanu obavezu upućivanja službenih dopisa. Komunikacija sa Upravom u hitnim situacijama se obavlja telefonskim putem i e-mail-om, a u ostalim slučajevima dopisi se upućuju poštom.

Probacijske službe bi trebale da saraduju zajedno sa drugim javnim i privatnim organizacijama na promociji uključivanja osuđenih u društvo. Neophodan je koordinisan međusektorski i interdisciplinarni rad kako bi se zadovoljile složene potrebe osuđenih i unapredila javna bezbednost.²⁶

	loša	zadovoljavajuća	dobra	odlična
Sud	-	1	4	3
Tužilaštvo	-	2	3	3
Policija	-	2	2	4
Lok.samouprava	-	3	4	1

Tabela br. 5. Ocena kvaliteta saradnje sa drugim institucijama od strane osam Poverenika

²⁶Preporuka br. KM/Rek (2010) 1 Komiteta Ministara Saveta Evrope državama članicama o probacijskim pravilima Saveta Evrope. Dodatak 1, Deo 1, stav 12.

Saradnja sa lokalnom samoupravom

Kada je u pitanju **kvalitet saradnje sa lokalnom samoupravom** od osam Poverenika jedna polovina je odgovorila da je saradnja dobra, a samo jedan Poverenik da je odlična. Naime, saradnja se razlikuje u gradovima, opštinama i u mesnim zajednicama. U tri grada u kojima je saradnja ocenjena kao dobra i odlična, Poverenici ističu da je od samog početka saradnja postavljena na adekvatan nivo i da sada zahvaljujući tome po inerciji sve i funkcioniše. Generalno gledano, Poverenička služba ostvaruje svoje zahteve svojom inicijativom ka lokalnoj samoupravi, a problemi se mogu dodatno javiti kada dođe do promene političkih struktura. Interesantno je i to da se u nekim mestima Ugovori za rad u javnom interesu osuđenih, sa direktorima javnih preduzeća/ustanova moraju ponovo sklapati ako dođe do promene direktora javne ustanove/preduzeća.

Naime, Poverenici su stekli utisak, da lokalne samouprave ne uviđaju da mogu imati koristi od osuđenih (na godišnjem nivou javno-komunalna preduzeća mogu uštedeti i preko 300.000 dinara angažovanjem osuđenih na radu u javnom interesu). Mesne zajednice i opštine koje su to shvatile itekako su voljne za saradnju i nekada se i sami interesuju da li ima osuđenih koji bi došli kod njih da rade.

Možemo reći da se učešće zajednice/lokalne samouprave odnosi na sve oblike pomoći koje se mogu odvijati puno radno vreme, pola radnog vremena ili određen broj sati a koje državne ili privatne organizacije iz zajednice stavljaju na raspolaganje Poverenicima za saradnju. Aktiviranje zajednice ima za cilj da

osuđeni razvije adekvatne veze u zajednici, dobije adekvatnu socijalnu podršku nasuprot socijalnoj izolaciji koju ima u zatvoru.

Tokom sprovođenja izvršenja uviđen je veliki problem pojedinih lokalnih samouprava u vidu **nezaposlenosti i niske ekonomske moći**. Koristeći službe za zapošljavanje da se osuđeni kao posebna kategorija radno angažuju, Poverenici konstatuju da je to otežano jer i za ostale kategorije ljudi postoji problem nedostatka radnih mesta. Osuđeni takođe, mogu poticati iz lošijih ekonomskih sredina i to može uticati na povratništvo i na način poštovanja sankcije.

Da bi se saradnja unapredila, iz ugla Poverenika, lokalne samouprave bi trebale:

- da povećaju broj institucija ili podrže u većoj razmeri projektne aktivnosti nevladinog sektora za pružanje specijalizovanih usluga iz oblasti psihosocijalnog i psihoterapijskog rada sa osuđenima.

Neophodno je da postoje **savetovališta i odgovarajuće ustanove**²⁷ za rad sa određenim licima-zavisnicima od alkohola ili narkotika koji zahtevaju specijalizovan tretman (na odeljenjima psihijatrije nema prostora za individualni i grupni savetodavni ili psihoterapijski rad). Neke organizacije rade po principu projekata i traju neko vreme pa se na njih ne može osloniti da se uputi osuđeni na tretman koji bi trebao da traje duže vreme, a neretko se postavlja i pitanje plaćanja tretmana što bi za osuđena lica trebalo da se reguliše kao besplatno jer tretman pohada u okviru sankcije.

²⁷Lokalna samouprava kao osnivač i finansijer.

- da rade na povećanju informisanosti i edukacije zaposlenih u javnim preduzećima o radu Povereničke službe koristeći medije na lokalnom nivou.
- da u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje obezbede veći broj mesta za zaposlenje osuđenih lica čime će uticati na poboljšanje njihove ekonomske situacije i na indirektan način uticati na smanjenje kriminaliteta.

Saradnja sa advokatima osuđenih

Advokati se retko obraćaju Poverenicima za pružanje informacija o sankciji za svog klijenta (prema proceni pet Poverenika). Jedan Poverenik se izjasnio da se obraćaju najčešće na početku sprovođenja sankcije, a dva da su imali iskustvo da se advokat obraća više puta u toku postupka. Saradnja sa advokatima okarakterisana je kao dobra od strane pet Poverenika (tabela br.6). U ovih malo slučajeva kada se i obraćaju bitno je istaći da saradnja nije loša i da advokati dobiju tražene informacije. Ostaje otvoreno pitanje zašto se retko obraćaju? Mi možemo pretpostaviti da je moguće da sve neophodne podatke dobije osuđeni na početku i na kraju mere, pa advokat nema potrebe za daljim informisanjem.

Saradnja sa advokatima	Broj Poverenika
Loša	-
Zadovoljavajuća	2
Dobra	5
Odlična	1

Tabela br. 6. Kvalitet saradnje sa advokatima

Saradnja sa zatvorom

Saradnja Poverenika sa zatvorskom službom je u 50% odlična, a u 50% dobra. Neki resursi za rad se dobijaju od zatvora te saradnja nužno mora biti dobro organizovana. Postižu se dogovori oko vozila za odlazak na teren, oko tehničara za instaliranje elektronskih uređaja, oko dostave pošte. Karakteristično je da u Kragujevcu sva pošta za Poverenike ide preko zatvora. Podrška od strane zatvora postoji ali kod onih koji su zaposleni i u zatvoru prioritetniji je rad u zatvoru, jer više radnih sati provode u njemu.

Dobrobit rada u zatvoru je veliko iskustvo Poverenika u radu sa raznim kategorijama osuđenih, a neretko se dešava da isti osuđeni iz zatvora kasnije budu u tretmanu Povereničke službe, što olakšava rad.

Saradnja sa policijom

Polovina Poverenika smatra da je **saradnja sa policijom odlična**, a dva Poverenika da je dobra i dva da je zadovoljavajuća (tabela br. 5). Neki Poverenici ističu da saradnja varira zavisno od policijske stanice i zbog toga bi sa pojedinima trebala da se unapredi saradnja. Sa nekima je odlična, a sa nekima se odvija samo preko obaveznog postupanja po dopisima. Svi Poverenici policiju obaveštavaju o početku primene sankcije/mere putem službenog dopisa i smatraju da je policija savesna u svom postupanju i da poštuje rokove.

Policijski službenici izvršavaju naredbe svojih nadređenih, ali su voljni za saradnju i imaju razumevanja za način rada i postupanja Poverenika. Međutim, karakteristično je to da i pored takve saradnje, neki policijski službenici imaju stav da su neke kazne blage za osuđene i da isti treba ipak da budu u zatvoru.

Tri poverenika nikada nisu imali situaciju **nasilnog skidanja elektronskog uređaja** od strane osuđenog. Ostalih pet ističe da se reaguje odmah u što kraćem roku, a policija i sud se obaveštavaju i telefonskim putem i dopisom. U tim situacijama je prema mišljenju tri Poverenika saradnja sa policijom odlična, a prema ostalima zadovoljavajuća. Dva Poverenika izlaze zajedno na teren sa policijom, a tri po proceni situacije, dok samo jedan poverenik tada ne izlazi sa policijom na teren.

Čini se da saradnja postiže svoju svrhu, ali da zavisi od kolega sa kojim se saraduje.

Saradnja sa tužilaštvom

Saradnju sa tužilaštvom Poverenici ocenjuju različito. Naime, njih troje smatraju da je odlična, troje da je dobra a dvoje da je zadovoljavajuća (tabela br.5). Ovakav nalaz možemo objasniti time da u nekim gradovima, saradnje vezano za postupanje u predmetima skoro da i nema jer tužiocima ne izriču mere, pa se saradnja više odvijala kroz neformalne kontakte i susrete (seminari, sastanci).

Ovo stanje je vidljivo i po statistici izrečenih mera od strane tužilaštava za teritorije ova četiri grada. U toku 2016.g. u Valjevu je izrečeno najviše mera za odlaganje krivičnog gonjenja od strane tužilaštva (1055), a u Šapcu i Užicu nijedna (tabela br. 2).

Saradnja sa sudom

Prema mišljenjima Poverenika, možemo konstatovati da je saradnja sa sudovima u većini dobra, pozitivna i korektna. Tri Poverenika smatraju da je saradnja u njihovom gradu odlična. Poverenici ističu da se saradnja ne može generalizovati prema sudovima ili opštinama, već se više može zaključiti da je individualna i da zavisi od tipa ličnosti sudije, njegove zainteresovanosti, senzibilisanosti i znanja. Postoje sudije koje su uvek voljne da pohađaju seminare i sastanke, zatim da izriču mere, a postoje i sudije koji, bez obzira na sve, neće nikada izreći neku sankciju.

Pozivajući se na prethodne rezultate istraživanja o zakonskoj regulativi, neujednačenosti pravosudne prakse možemo pretpostaviti da su i to uzroci problema u saradničkom odnosu sa sudijama. Upravo se i potvrda o tome nalazi u ovim karakterističnim primerima iz prakse Poverenika (sud izriče mere upućivanja lica u savetovalište na psihoterapijski ili psihosocijalni tretman za nasilnike, a takvo savetovalište ne postoji u okviru lokalne samouprave; sud se ne izjasni da li je sankcija sa ili bez elektronskog nadzora).

Na ovom mestu, osvrnućemo se na ovu situaciju sa stanovišta ljudskih prava osuđenih lica. Tačno je da je ovako rešenje predviđeno odredbama člana 20 ZIVSM i ovo rešenje je podložno kritici kao vid ograničenja prava osuđenog lica.

U situaciji ako je sud izrekao kaznu kućnog zatvora, po nama, takva kazna jeste bez elektronskog nadzora shodno načelima krivičnog prava "*In dubio pro rei*"²⁸ i temeljno načelo krivičnog procesnog prava. U slučaju sumnje koja je kazna izrečena (kućni zatvor) primeniće se ona koja je povoljnija po okrivljenog tj. osuđenog a to je kućni zatvor bez elektronskog nadzora.

Naknadno izjašnjenje suda (nekom sudskom odlukom ili dopisom?) dovodi u pitanje i procesna prava osuđenog lica. Ukoliko se sud izjasni prostim dopisom, bez izmene osuđujuće odluke, osuđenom licu se uskraćuje pravo da bude upoznat sa ovom izmenom i promenom sankcije, uskraćuje mu se pravo na pravni lek. Nesporno je da je kazna kućnog zatvora sa elektronskim nadzorom teža kazna od one bez elektronskog

²⁸Član 16 stav 4 KZ.

nadzora. Osuđeni ostaje bez mogućnosti da takvo izjašnjenje suda i suštinskoj promeni kazne, ostane bez ocene, preispitivanja od strane viših sudskih instanci, čime dolazimo do problema kršenja ustavnih prava "Pravo na pravno sredstvo" član 36. Ustava RS, te člana 32. stav 1. Ustava RS pravo na pravično suđenje a samim tim i člana 6. stav 1. Evropske Konvencije o ljudskim pravima.

Ukoliko bi sud, postupajući po članu 20 ZIVSM, izmenio svoju presudu tada bi osuđeno lice imalo pravo da se takva odluku preispita u žalbenom postupku. Zakonom nije na jasan način uređeno kako se sud izjašnjava. Vrhovni Kasacioni sud je pribegao kompromisnom rešenju.²⁹

Ukoliko pravnosnažnom presudom nije određeno da li će se kazna "kućnog zatvora" izvršavati sa ili bez primene elektronskog nadzora o tome će se, u smislu odredbe člana 20. stav 4. Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera ("Službeni glasnik RS" br.55/2014), rešenjem na osnovu odredbe člana 278. ZKP, izjasniti sud koji je doneo prvostepenu presudu.

Ovakvim stavom Vrhovni kasacioni sud daje široko tumačenje, putem analogije, člana 278 ZKP³⁰ koje odredbe ovog

²⁹“Odgovor Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda na sporna pravna pitanja nižestepnih sudova sa sednice od 14.11.2014. godine”.

³⁰Ako se pojavi sumnja o dozvoljenosti izvršenja sudske odluke ili o računanju kazne, ili ako u pravnosnažnoj presudi ili rešenju koje odgovara presudi nije odlučeno o uračunavanju pritvora ili ranije izdržane kazne, ili uračunavanje nije pravilno izvršeno, o tome će odlučiti posebnim rešenjem sud koji je sudio u prvom stepenu. Žalba ne zadržava izvršenje rešenja, osim ako sud nije drugačije odredio. Ako se

člana ne govore o ovoj situaciji i ovakvo tumačenje proširuje i dopunjuje ovaj član. Očigledno je da zakonsko rešenje o naknadnom izjašnjenju suda o vrsti kućnog zatvora, privremeno rešeno ovim stavom Vrhovnog kasacionog suda iz 2014 god. Osuđenom licu je data mogućnost da se i ovo naknadno izjašnjenje suda o kazni, preispita u drugostepenom postupku. Po nama, ipak nije rešio pitanje načela „in dubio pro rei“.

Treba primetiti da primena elektronskog nadzora prilikom izvršenja kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje **nije predviđena** KZ već ZIVSM (čl. 20. i 22.) te sudovi nisu u zakonskoj obavezi da se o modalitetu kućnog zatvora izjašnjavaju u presudi, tu obavezu im nameću odredbe člana 20. i 22. ZIVSM.

Poštovanje rokova od strane drugih institucija

Svi Poverenici ističu da ostale institucije **uglavnom poštuju rokove**. Sporost se može objasniti i tehničkim razlozima jer sva pošta ide preko Uprave i Poverenik ne komunicira direktno sa sudom.

Iz razgovora sa njima i kroz razmatranje primera može se uočiti da je najizraženija **sporost suda** u protoku informacija i reagovanju na izveštaje Poverenika. Po njihovom mišljenju, kod

u toku izvršenja pojavi sumnja u pogledu tumačenja sudske odluke, o tome odlučuje sud koji je doneo pravnosnažnu odluku.

većine sudija izraženo je nerazumevanje koje iziskuje dodatno objašnjavanje od strane Poverenika i tu se rokovi probijaju (postoje primeri kada sud nije odgovorio i po šest meseci na nekoliko vanrednih izveštaja Poverenika vezano za konkretna lica). Međutim, pohvalno je istaći i primere kada sudije traže pomoć od Poverenika i kada se interesuju za praksu drugih sudija.

Polovina Poverenika ocenjuje da stepen kvaliteta saradnje sa kolegama iz drugih institucija nije uslovljen njihovom motivacijom za rad (4 Poverenika), dok po dva Poverenika smatraju da je kvalitet saradnje ponekad uslovljen ili značajno uslovljen motivacijom kolega. Pet Poverenika je mišljenja da stepen kvaliteta saradnje ponekada zavisi od ličnog poznanstva među kolegama, a tri da u značajnoj meri zavisi. Ovakav nalaz može proisteći i od objašnjenja Poverenika da je rešavanje problema uspešnije što su saradnici zainteresovaniji i imaju više znanja i pozitivnog stava ka AS i AM.

Situacije saradnje su individualne i mišljenja se mogu formirati na osnovu prakse, a naročito one koja ostavlja upečatljiv utisak. Uvek najjači utisak ostvaruje izuzetno dobar primer saradnje ili izuzetno loš primer saradnje, a ostali su najčešće obojeni u sličnom tonu.

Kako druge institucije vide Povereničku službu?

Poverenici najčešće nisu razmišljali o tome kako ih kao službu saradnici iz drugih institucija doživljavaju. Od osam

Poverenika četiri (50%) smatra da postoji pozitivno mišljenje o Povereničkoj službi i uvažavanje rada Poverenika i da svi oni koji su razumeli svrhu vanzavodskih sankcija imaju pozitivan stav. Dva Poverenika imaju mišljenje da sudovi nemaju dovoljno informacija o Povereničkoj službi i da nemaju neko posebno mišljenje o njima.

Neki CSR i nacionalne službe za zapošljavanje smatraju da im Poverenici dostavljaju dodatne poslove jer su već previše opterećeni.

Ipak, možemo reći da još uvek postoji potreba da se Poverenička služba afirmiše i predstavi kako funkcioniše svojim kolegama i saradnicima, a sve sa ciljem uspešnije saradnje.

Predlozi za unapređenje multisektorske saradnje sa policijom, tužilaštvom i sudom

Poverenici su predložili sledeće **načine za poboljšanje multisektorske saradnje:**

- **Saradnja bi se poboljšala kontinuiranim zajedničkim seminarima i edukacijama policije, pravosuđa i Povereničke službe.**

To bi doprinelo povećanju znanja o alternativnim sankcijama, o načinu izvršenja istih od strane Poverenika, upoznavanju i profesionalnom saradničkom zbližavanju ovih struktura. Za uspešno izvršenje je neophodan timski rad koji će obuhvatati i formalni obavezujući osnov saradnje, ali i saradnju zasnovanu na povećanoj informisanosti i senzibilisanosti.

- **Edukacijom pravosuđa je potrebno uticati da više koriste zakonske mogućnosti i razmenjuju podatke sa Poverenicima.**

Potrebno ih je podsticati da češće traže izveštaje od Poverenika i koriste njihove stručne procene u momentima pre donošenja odluka (da vrše adekvatnije procene izrečenih mera pri čemu bi se smanjio broj apsurdnih presuda³¹). Sa druge strane pre donošenja odluke okrivljeni bi mogao da učestvuje u pripremi izveštaja Poverenika tačnije da da svoje mišljenje koje bi bilo navedeno u izveštaju, čime bi se povećala njegova participacija u sudskom postupku umesto samo da se saglasi sa određenom merom.³² Bilo bi podsticajno i da se sudije koje rade izvršenja krivičnih sankcija više interesuju o toku kazne i da potražuju izveštaje od Poverenika kao i da ažurnije reaguju na vanredne izveštaje Poverenika.

- **Razmena iskustava u pravosuđu.**

Sudije i javni tužioci bi ostvarili višestruku dobit jer bi se ujednačila pravosudna praksa na koju bi uvek mogli da se pozovu u rešenjima, a sa druge strane upoznavanjem sa pozitivnim primerima povećala bi se otvorenost i pozitivan stav kao i interesovanje za izricanje alternativnih sankcija i mera.

³¹Usled neadekvatne sudske procene o (ne)primenljivosti sankcije u praktičnom i pravnom smislu dolazi do nepoštovanja zakona od strane samog suda kada se izrekne kazna kućnog zatvora osuđenom za krivično delo nasilje u porodici i omogućava mu se da ostane da živi u istom prostoru gde je i počinio krivično delo za koje je osuđen.

³²Preporuka br KM/Rek (2010) 1 Komiteta Ministara Saveta Evrope državama članicama o probacijskim, Deo IV, izveštaji pre izricanja presude- tačka 44.

- **Razmena iskustava među Poverenicima.**

Kroz razgovore svi Poverenici su isticali da u situacijama hitnih rešavanja problema i donošenja odluka koriste razmenu iskustva sa svojim kolegama ili šefovima. Naime, kao što smo već pomenuli, nisu se svi Poverenici upoznali sa svim kategorijama osuđenih, niti sa svim postojećim sankcijama i merama. Iskustvo kolega koji su već imali priliku da izvršavaju određene sankcije i mere kao i supervizijska podrška su dragoceni za razmenu.

- **Povećati nivo saradnje sa policijom, centrima za socijalni rad i psihijatrijskim službama** u pojedinim gradovima kroz edukaciju i informisanje, ali i obavezujuću saradnju koja će doprineti većoj dobrobiti osuđenih lica.
- **Podsticati lokalne samouprave** da daju veću podršku u svakom smislu, radu Povereničke službe kroz edukaciju zaposlenih koji učestvuju u odlukama na nivou zajednice.
- **Potrebno je formulisati podzakonske akte o međusektorskoj saradnji** na nivou ministarstava, koji će biti obavezujući za sve institucije sistema kako bi se jasnije precizirale procedure.

IV

UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA I USLOVI RADA POVERENIČKE SLUŽBE

Unutrašnja organizacija Povereničke službe

Centralizovani način funkcionisanja odnosno činjenica da se kompletna dokumentacija distribuira preko Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i Odeljenja za tretman i alternativne sankcije, prilično usporava ceo proces i može da dovede u pitanje poštovanje zakonom i pravilnikom predviđenih rokova. Dobar deo korespodencije zbog toga se šalje poštom, tako da na usporavanje celog procesa utiče i pošta. Međutim, interesantno je da u hitnim situacijama, recimo kada je u pitanju elektronski pritvor, sve se sa Upravom dogovara telefonom i e-mail-om i vrlo brzo. Kao što smo već pomenuli, u nekim gradovima pošta, kako odlazna tako i dolazna ide preko zatvora, što takođe usporava proces.

Jedan broj Poverenika problem vidi u malom broju referenata u Odeljenju za tretman i alternativne sankcije. Referenti uz velike napore uspevaju da obrade predmete koji stižu i zbog toga dolazi do povremenog zagušenja. Rešenje navedenih problema najčešće se vidi u formiranju regionalnih centara u kojima bi šefovi odseka ili rukovodioci regionalnih centara potpisivali dokumentaciju koja bi onda mnogo brže cirkulisala. Na taj način, odnosno prerastanjem postojećih

Povereničkih kancelarija u regionalne centre rešio bi se problem zagušenja i ugrožavanja rokova predviđenih zakonom i pravilnikom.

Kada je u pitanju **samostalnost Poverenika**, odgovori ukazuju da u tom smislu ne postoji problem i da su Poverenici samostalni. Svi Poverenici ističu da se njihovi predlozi koje upućuju Upravi poštuju i maksimalno uvažavaju. Međutim, pored toga jedan broj Poverenika ukazuje na slabu zakonsku regulativu i mnogo pitanja koja nisu normativno pokrivena. Dobra saradnja sa kolegama iz Uprave i sa drugim kolegama Poverenicima mnogo znači u prevazilaženju tih spornih i nedefinisanih situacija. To ukazuje na potrebu intervizijske i supervizijske podrške Poverenicima o čemu ćemo govoriti u drugom delu ovog teksta.

Poštovanje rokova definisanih zakonom svakako je uslovljeno odredbama samog zakona i pratećeg pravilnika, ali i organizacionim problemima. U tom smislu je interesantno da polovina Poverenika smatra da se rokovi poštuju ili uglavnom poštuju osim u tri situacije koje su navedene kada može doći do prekoračenja rokova. Druga polovina Poverenika smatra da svi rokovi ne mogu da se ispoštuju navodeći kao razloge iste one koje je navela i prva polovina Poverenika. Ukupno gledano svi rokovi se ne poštuju uz ogradu da postoje jasni razlozi u kojim situacijama se to dešava. Izmenama i dopunama zakona i ne tako velikim organizacionim promenama ovi problemi se mogu rešiti.

Unutrašnju organizaciju Povereničke službe smo upoznavali i posredno preko načina sklapanja Ugovora o radu sa poslodavcima kada se radi o kazni rada u javnom interesu. Ova

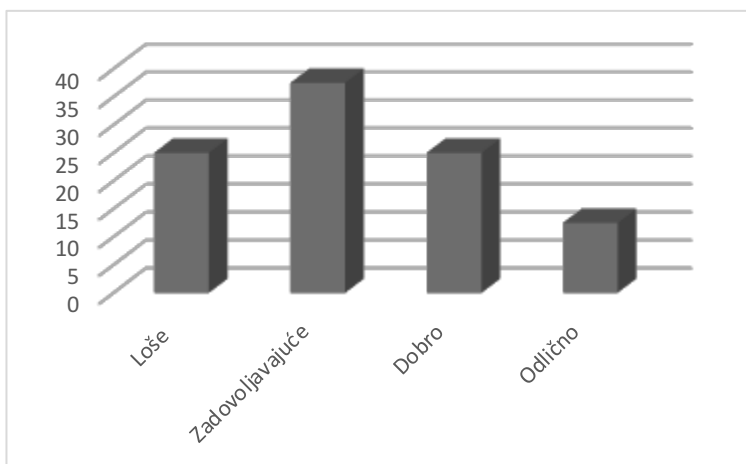
aktivnost se do 2014.g. odvijala tako što je za svakog osuđenog potpisivan Pojedinačan ugovor između Uprave i poslodavca. Već nekoliko godina potpisani su Memorandumima sa lokalnim samoupravama, tako da se u konkretnom slučaju definiše samo odluka koja se na predlog Poverenika izrađuje u Upravi. Intervjuisani Poverenici smatraju da ova aktivnost dobro funkcioniše i da nema zastoja.

Uslovi rada Poverenika

Uslove rada Poverenika možemo predstaviti preko ocene adekvatnosti prostora u kome se nalazi Poverenička kancelarija, tehničke opremljenosti, nadoknade za rad, opterećenosti predmetima i broja zaposlenih. U odnosu na ova pitanja Poverenici su zaokruživali odgovore od loše, preko zadovoljavajućeg i dobrog do odličnog. Razuđenost odgovora na sva navedena četiri nivoa rezultat je zaista različitog izgleda i opremljenosti prostora u gradovima koje smo posetili.

Opremljenost i adekvatnost prostora ocenjena je kao loša kod 25 % Poverenika, kao zadovoljavajuća kod 37,5% kao dobra kod 25% i kao odlična kod 12,5% Poverenika (histogram br.1). Ako bi sabrali procenat kategorije loše ili zadovoljavajuće, došli bi do 62,5 % Poverenika kojima prostor u kome rade predstavlja problem. U nekim gradovima su sami Poverenici donosili nameštaj ili drugu opremu kako bi obezbedili da kancelarija ima optimalne uslove za funkcionisanje. Sa druge strane, u jednom od gradova koje smo posetili u kancelariji u

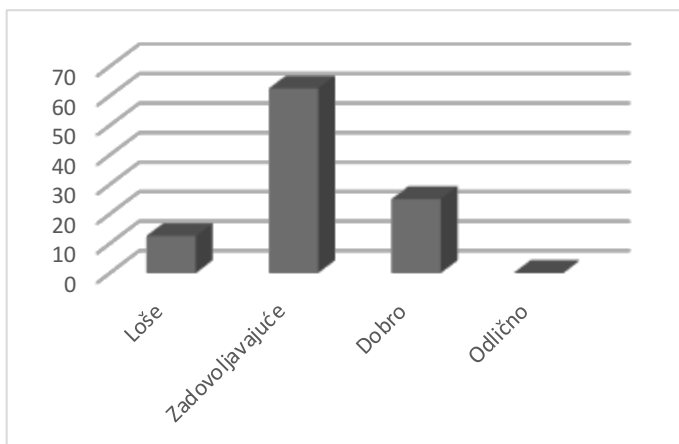
centru grada radi samo jedan Poverenik u prostoru koji je prostran i dobro opremljen i nalazi se u centru grada u neposrednoj blizini sudova. Sve ostale Povereničke kancelarije deluju dosta skromnije i manje funkcionalne. Kao poseban problem ovde treba istaći potrebu za posebnom kancelarijom za obavljanje razgovora sa osuđenim licem.

Histogram br. 1. Ocena opremljenosti i adekvatnosti prostora od strane Poverenika.

Sličan raspored odgovora imamo i kada je u pitanju **tehnička opremljenost** (automobili, elektronski uređaji i sl.), jer 25% Poverenika smatra da je loša, 37,5% smatra da je zadovoljavajuća, 25% da je dobra i 12,5% da je odlična.

Nadoknada za rad na ovim poslovima od strane Poverenika ocenjena je kao loša u 12,5%, kao zadovoljavajuća u 62,5% i kao dobra u 25% slučajeva (histogram br.2.). Niko od Poverenika se nije izjasnio da je nadoknada za rad odlična. Treba reći da Poverenici (njih četvoro) koji rade i u zatvorima imaju beneficirani radni staž i znatno veću platu od Poverenika koji rade samo u kancelarijama (njih četvoro). Takva struktura zaposlenosti Poverenika uslovlila je ovakvu distribuciju odgovora.

Histogram br. 2. Zadovoljstvo Poverenika naknadom za rad.

Mišljenja smo da ovakav odnos države prema Poverenicima nije dobar jer položaj, odgovornost i nadoknadu za rad Poverenika treba izjednačiti u formalnom smislu. Adekvatno vrednovanje rada Poverenika moguće je rešiti beneficiranim radnim stažom i svim prinalležnostima koje uz beneficirani staž pripadaju zaposlenom. U sadašnjoj situaciji zaposleni koji rade

dvojno i ako bi želeli da potpuno pređu u Povereničku službu odnosno potpuno se posvete ovom složenom i odgovornom poslu, neće to učiniti jer bi tako imali znatno manju nadoknadu za rad. To na neki način fiksira sadašnje stanje i usporava razvoj ove službe. Eventualno osamostaljivanje Povereničke službe ili sve veći obim posla odnosno povećanje broja predmeta zahtevaće kadrovsko popunjavanje ove službe i rešavanje pitanja dvojnog rada jednog broja Poverenika.

Preopterećenost predmetima ne predstavlja problem, jer su svi Poverenici tu situaciju okarakterisali kao dobru. Verovatno je da ovakvu distribuciju odgovora imamo zbog specifičnog načina funkcionisanja gde je teret vođenja administracije praktično na Odeljenju za tretman, odnosno Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. Uprava za izvršenje krivičnih sankcija kontroliše sve predmete i praktično ih prosleđuje Poverenicima vodeći računa o njihovom opterećenju.

Kada je u pitanju **broj zaposlenih** u Povereničkim kancelarijama 25% intervjuisanih Poverenika smatra da je u tom smislu stanje vrlo loše, 62,5% smatra da je stanje zadovoljavajuće, dok samo 12,5 % Poverenika smatra da je stanje dobro. Niko od Poverenika nije izneo stav da je stanje odlično. U vezi sa ovim problemom većina Poverenika smatra da pored Poverenika nedostaju i administrativni radnici, tehničari za montiranje narukvica i druge tehničke poslove i vozači. Zapošljavanjem ovih kadrova u kancelarije Poverenici bi mogli biti rasterećeni nekih poslova koje sada obavljaju, a koji ne zahtevaju visoku stručnu spremu i mogli bi da se posvete tretmanu odnosno psiho-socijalnoj podršci i pomoći osuđenim licima. Poverenici su odgovore na ova pitanja davali polazeći od

sadašnjeg načina funkcionisanja kancelarija u kojima se jedan broj poslova ne obavlja mada je predviđen zakonom (postpenalni prihvati) i u kojima se neke sankcije gotovo ne izriču (kao što je uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom i dr). Ukoliko bi sistem drugačije funkcionisao, očekivali bi smo svakako drugačiju raspodelu odgovora na ovo pitanje.

Samo 12,5% Poverenika kancelariju koristi samostalno, dok ostali kancelariju dela sa jednom ili dve osobe. Dakle, velika većina Poverenika kancelariju ne koriste sami i nemaju uslove za opušten razgovor sa osuđenim koji se nalazi u vrlo specifičnoj situaciji. Ako imamo u vidu da su u pitanju vanzavodske sankcije i mere koje ne treba da se izriču povratnicima i osobama sa čvrsto fiksiranom prokriminalnom orijentacijom već situacionim, nehatnim i izvršiocima lakših krivičnih dela,³³ onda se svakako radi o osobama kojima je potrebna pomoć i podrška. Ići u susret njihovim psihosocijalnim potrebama znači u poverljivom dobro osmišljenom i odmerenom razgovoru identifikovati njegove potrebe i bazične oslonce, izraditi adekvatan program postupanja i pružiti mu podršku da kaznu bez problema izdrži odnosno realizovati taj Program postupanja. Prisustvo druge osobe u kancelariji, makar to bile i kolege, za vreme vođenja ovih

³³ Član 45 stav 5 ZKP Ako učiniocu krivičnog dela **izrekne kaznu zatvora do jedne godine**, sud može istovremeno odrediti da će se ona izvršiti tako što će je osuđeni izdržavati u prostorijama u kojima stanuje ukoliko se s obzirom na ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo držanje posle učinjenog dela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je delo učinio može očekivati da će se i na taj način ostvariti svrha kažnjavanja.

Član 52 stav 1 ZKP Rad u javnom interesu može se izreći za krivična dela za koja je **propisan zatvor do tri godine ili novčana kazna**.

razgovora sigurno može da obeshrabri osuđene da otvoreno govore o svojim problemima i umanju ukupne efekte.

Pitanje vezano za **službenu legitimaciju** možda nekome izgleda nevažno, međutim, ne radi se ovde o klasičnim državnim službenicima već o Poverenicima koji se često nalaze u delikatnim situacijama i koji u kancelariji i na terenu rade sa osuđenim licima. Kod koncipiranja ovog intervjuja imali smo u vidu kriminološke, sociološke i psihološke karakteristike izvršilaca krivičnih dela. Poznato je da kod ove kategorije ljudi, eventualne, nepredvidive situacije nisu retke. Zbog toga ovi i drugi slični poslovi zahtevaju posedovanje službene legitimacije ali i postojanje preciznih procedura posebno prilikom kućnih poseta i prilikom obavljanja razgovora u kancelariji Poverenika. Kada su u pitanju kućne posete i eventualni bezbednosni rizici čini se da bi funkcionisanje po **principu mobilnih timova** bilo jedno od rešenja o kome treba razmišljati i u skladu sa izabranim modelom definisati određene procedure. Ovo naše razmišljanje pokazalo se opravdanim ako imamo u vidu jedan deo odgovora Poverenika. Međutim, iznenadili smo se što velika većina Poverenika pored ovog problema ističe i potrebu za posedovanjem službene legitimacije zbog ulaska u zgradu policije ili suda. Razlog za isticanje ovog problema leži u činjenici da ima slučajeva da u ovim institucijama njima nisu dozvolili da uđu u zgradu. Drugi su isticali da su imali sreće da se u malim sredinama lično poznaju i da zahvaljujući tome nisu imali problema. Krajnje je čudno da samo jedan Poverenik poseduje službenu legitimaciju dok ostali ne poseduju, mada Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera u članu 6. stav 4. kaže da Poverenik ima službenu legitimaciju čiju sadržinu i

izgled propisuje ministar nadležan za poslove pravosuđa. Dakle Poverenik je službeno lice koje ima određena prava i dužnosti definisana zakonom.

Edukacija Poverenika

Od ukupnog broja intervjuisanih Poverenika jedna četvrtina smatra da nije potrebna nikakva obuka i da svako ko ima iskustvo u radu sa ljudima može uspešno da obavlja taj posao. Za razliku od njih tri četvrtine, smatra da je potrebna obuka Poverenika za rad sa određenim kategorijama izvršilaca krivičnih dela. Pri tom su posebno izdvojili osuđene alkoholičare, narkomane, seksualne prestupnike. Pored toga, Poverenici ističu potrebu za novim znanjima u oblasti individualnog rada sa osuđenim licima, rada sa porodicom i rada sa osuđenim u okviru postpenalnog prihvata.

Na pitanje da li postoji sistematizovana baza znanja neophodna za rad Poverenika, dobili smo vrlo različite odgovore. Neki od Poverenika tokom intervjuja su izneli: „*Mi smo imali sedam ili osam seminara a sada se to svodi na jedan ili dva seminara, pri tom je dosta praznog nepokrivenog prostora zbog nepreciznih zakona i pravilnika. Mi stariji i iskusniji se nekako snalazimo ali je mlađima dosta teško*“. Poverenici su naveli da ne postoji poseban priručnik za obuku novih Poverenika, da su prepušteni sami sebi i moraju sami da se usavršavaju. Jedan od odgovora glasio je: „*Mislim da postoji baza znanja*“. Ostali Poverenici smatraju da postoji obuka koja je preuzeta od

Engleske i prilagođena za područje Srbije i realizuje se od strane Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, odnosno kako je navedeno Odseka za vanzavodske sankcije.

Na pitanje koja Vam znanja i veštine najviše nedostaju, Poverenici su istakli znanja i veštine iz oblasti komunikacije sa osuđenim licem, veštine samoodbrane i strani jezik. Bilo je i onih koji smatraju da su im potrebna znanja iz oblasti ljudskih prava, oblasti psihosocijalnog rada, ali i onih koji smatraju da njima nisu potrebna nikakva dodatna znanja.

Na pitanje kako bi ocenili vaše poznavanje standarda zaštite ljudskih prava u oblasti izvršenja krivičnih sankcija Poverenici su istakli da dobro poznaju ovu oblast. Samo jedan Poverenik je istakao da dobro poznaje ljudska prava osuđenih lica ali da uvek treba čuti nešto novo.

Nadzor nad radom Poverenika

Nadzora nad radom Poverenika nije bilo, osim u jednoj kancelariji gde je pre dve godine bio redovan nadzor. Vanrednog nadzora nije bilo u Povereničkim kancelarijama koje smo mi posetili. Neki Poverenici su se čudili zašto ih uopšte to pitamo, jer oni ne vide potrebu za nadzorom. Po njihovom uverenju to nije potrebno jer Uprava za izvršenje krivičnih sankcija vodi svoju kompletnu dokumentaciju i kroz predmete koje obrađuju i ostalu dokumentaciju indirektno vrše nadzor. Međutim, kada govore o problemima u poslu prepoznaje se potreba za intervizijskom i supervizijskom podrškom. Zbog toga se, za nas

čini važnim pitanje koja vrsta nadzora, intervizijske ili supervizijske podrške je potrebna Poverenicima. Kada se o ovome govori nameće nam se i pitanje evaluacije koja bi posle sedam godina od zvaničnog uvođenja alternativnih sankcija i mera u naš krivičnopravni sistem trebalo da pruži odgovore na neka vrlo važna pitanja.

V

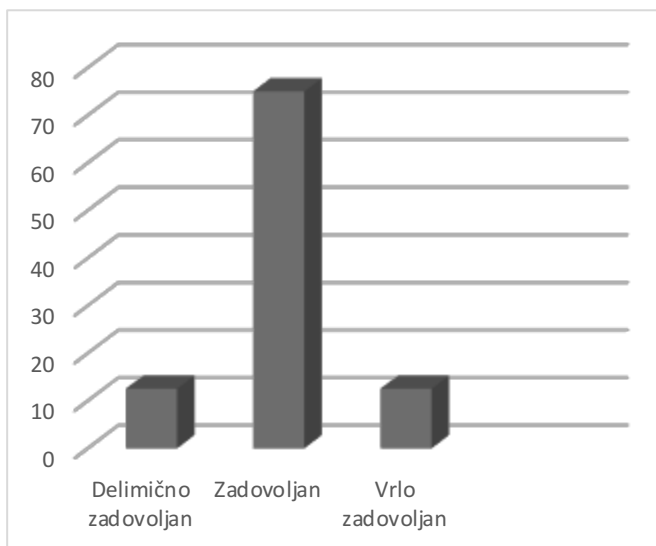
ZADOVOLJSTVO POSLOM I MOTIVACIJA POVERENIKA

Čovek današnjeg vremena veliki broj svojih potreba zadovoljava kroz radnu aktivnost. Savremena shvatanja o radu utemeljena na empirijskim istraživanjima ukazuju da osim nesporne ekonomske funkcije poslovi koje čovek obavlja imaju i druge funkcije. Uglavnom se ističe da rad ima značajnu ulogu u formiranju samopoštovanja, identiteta i ugleda u socijalnom okruženju. Jasno je da je zadovoljstvo poslom tesno povezano sa motivacijom za rad, ali i sa mentalnim zdravljem ljudi. Međutim, naša ideja nije da idemo tako daleko i bavimo se mentalnim zdravljem ljudi, tako da ćemo se u okviru ovog rada zadržati na dimenzijama zadovoljstvo poslom i motivacija za rad.

Zadovoljstvo poslom

Zadovoljstvo ili nezadovoljstvo poslom pre svega posmatramo kao indikator prilagođenosti ili neprilagođenosti u radnom okruženju ili širem sistemu u kome zaposleni funkcioniše. Sa druge strane, posmatramo i koliko i kako ti užu ili širi društveni sistemi utiču na pojedinca, u ovom slučaju Poverenika. Obzirom na vrstu istraživanja i uzorak koji ispituje pod radnim okruženjem podrazumevamo Povereničku službu i kolege Poverenike, a pod širim sistemom podrazumevamo lokalnu samoupravu sa javnim preduzećima, pravosuđe, policiju, zdravstvene ustanove, socijalnu zaštitu kao i Ministarstvo pravde i druga ministarstva sa kojima Poverenik saraduje u okviru posla koji obavlja i za koji je odgovoran.

Čak 75 % ispitanika izjavilo je da su zadovoljni svojim poslom, dok je 12,5 % delimično zadovoljno poslom i takođe, 12,5% je vrlo zadovoljno svojim poslom (histogram br.3). Dobijeni odgovori su očekivani za nas koji smo obišli Povereničke službe, razgovarali sa Poverenicima i konstatovali veliki entuzijazam. Međutim, ako imamo u vidu ozbiljne razloge koje Poverenici ističu kada je u pitanju eventualno napuštanje posla teško je objasniti ovako visok nivo zadovoljstva poslom. Objasnjenje za to možemo tražiti u širem društvenom kontekstu koji ima veliki uticaj na sve građane Srbije. U tom smislu može se zaključiti da zadovoljstvo proizilazi iz toga što se uopšte ima posao, u vreme ekonomske krize, velike nezaposlenosti i egzistencijalnog straha kojim su ljudi u Srbiji okruženi.

Histogram br. 3. Ocena zadovoljstva Poverenika svojim poslom

Motivacija Poverenika

Kada je u pitanju **motivacija**, mi smo pokušali da je ispitujemo direktnim pitanjem „Šta Vas najviše motiviše da radite poslove Poverenika?“. Najveći broj ispitanika (37,5%) istakao je da ih najviše motiviše dinamičnost posla. Najveća motivacija, kod 12,5 % proizilazi iz činjenice da imaju redovnu platu, 12,5 % motivišu uslovi rada, isto toliko profesionalni izazov i na kraju takođe, 12,5% smatra da im se dopada ovaj posao jer nudi veću slobodu i kreativnost nego slični poslovi u

Kazneno - popravnom zavodu. Ovde se radi o odgovorima na konkretna pitanja. Kada se razgovara o nekim pojedinostima u funkcionisanju složenog sistema izvršenja vanzavodskih sankcija i mera, a posebno o mestu, ulozi i položaju Poverenika u tom sistemu stiče se nešto drugačiji utisak. Naime, u proteklih sedam godina radeći na teškim i složenim poslovima Poverenici su prošli kroz nekoliko faza. Početna faza po mišljenju Poverenika mogla bi se definisati kao faza euforije zbog pionirske uloge u stvaranju sistema izvršenja vanzavodskih sankcija i mera, velike podrške drugih moćnih sistema i medijske podrške. Već odavno se ušlo u fazu entuzijazma koja podrazumeva pravu posvećenost poslu i profesionalan ili bolje reći požrtvovan odnos prema poslu. Jednostavno Poverenici smatraju da je sistem tako funkcionisao i da je mogao da opstane i napreduje odnosno da se dalje razvija samo uz takvu ulogu Poverenika. U momentima kada radimo ovo istraživanje kod jednog broja Poverenika može se prepoznati rezignacija i osećanje da njihov rad nije adekvatno vrednovan i da nije podržan kako treba.

Iskustvo drugih sličnih sistema u pomagačkim profesijama, ukazuje na realnu opasnost od **sindroma sagorevanja**, upravo zbog toga što u ovom momentu sistem drže ljudi koji izgaraju u poslu. Prilikom naših poseta Povereničkim službama i intervjuisanja Poverenika nismo prepoznali sindrom sagorevanja, međutim već sada ima mesta preventivnom delovanju da bi se sprečila pojava sindroma sagorevanja i drugih sličnih posledica izgaranja u poslu. Ovo pitanje postaje sve važnije ako imamo u vidu da se sa jedne strane obim posla svake godine povećava, odnosno da je sve veći broj predmeta, da se vanzavodske sankcije izriču povratnicima i osuđenima sa

dugom kriminalnom karijerom, odnosno čvrsto fiksiranom prokriminalnom orijentacijom, ali i činjenice da se poslednjih godina posao dodatno kompikuje sa novim sociološkim, psihološkim i kriminološkim karakteristikama izvršilaca krivičnih dela.

Briga o Povereniku

Brigu društva o Povereniku ispitivali smo preko periodičnih lekarskih pregleda, angažovanju mimo radnog vremena i rešenja o pripravnosti. Čak 75% ispitanika izjavilo je da uopšte nema periodične lekarske preglede, dok je 25 % njih izjavilo da periodične lekarske preglede ima jednom godišnje.

Interesantno je da Poverenici **nemaju rešenje o pripravnosti**, a da po njihovim izjavama van radnog vremena imaju obaveze u vezi sa poslom svakodnevno (37,5 %), dok 62,5 % takve obaveze ima više od pet puta u toku jednog meseca. Ovi podaci nisu obuhvatili svakodnevne telefonske pozive van radnog vremena i tokom noći zbog čega neki od Poverenika tvrde da su u pripravnosti non stop. Takav način funkcionisanja može se dovesti u vezu sa odgovorima Poverenika na pitanje šta bi mogao biti razlog za eventualno napuštanje posla gde je polovina Poverenika istakla nezadovoljstvo nadoknadom za rad, a čak jedna četvrtina uslovima rada.

Briga o Poverenicima može se posmatrati i kroz koncept podrške pomagačima. Ovaj koncept odavno je ušao u praksu psihosocijalnog rada u Srbiji. Tako su se razvili različiti

Programi za različite profesionalne profile od školskih psihologa, socijalnih radnika u Centrima za socijalni rad, za zaposlene u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, kao i za psihološko psihijatrijske službe. Briga o Povereniku svakako podrazumeva razvijanje ovakvih programa za Poverenike koji će u narednom periodu imati sve više predmeta i biti opterećeni njihovim multiproblemskim i multisimptomatskim karakterom.

Drugi poslovi i strah od gubitka posla

Od ukupnog uzorka, 75% Poverenika radi samo taj posao, dok 25% njih se dodatno bavi poljoprivredom i od toga ostvaruje dodatni prihod. Treba reći da su u pitanju ljudi koji su ranije posedovali poljoprivredno zemljište ili su ga nasledili i nastavili da ga obrađuju. Ne radi se o ljudima koji su tokom rada na mestu Poverenika planski ušli u neki drugi posao kako bi dopunili svoj kućni budžet.

Kao razlog za eventualno **napuštanje posla Poverenika** dobili smo interesantne podatke koji ukazuju na mnoge probleme od kojih neki zahtevaju brzo rešavanje. Za 50 % njih visina zarade bi mogao biti najozbiljniji razlog za eventualno napuštanje posla. Njih 25% misli da bi uslovi rada mogli odlučujuće uticati na eventualno napuštanje posla. Na trećem mestu je nemogućnost napredovanja sa 12,5% i otežana saradnja koja ne zavisi od Poverenika, takođe sa 12,5%.

Ukoliko bi ostali bez posla 37,5 % Poverenika smatra da bi brzo našli drugi odgovarajući posao, dok 62,5% uopšte ne

razmišlja o tome. To ukazuje da se Poverenici osećaju sigurnim na svom poslu da nemaju vertikalni pritisak, odnosno pritisak rukovodilaca. Ovako dobijeni odgovori se uklapaju sa činjenicom da protiv intervjuisanih Poverenika nije vođen disciplinski postupak. Razlog za to možemo tražiti u činjenici da su Poverenici posebno izabrani iz redova zatvorskog osoblja, da su birani ljudi sa određenim kvalitetima i nešto višim nivoom odgovornosti, što je i logično obzirom da se radi o sasvim novom poslu koji je trebalo utemeljiti. Činjenicu da Poverenici u proteklih nekoliko godina funkcionisanja nemaju niti jedan disciplinski postupak moguće je objasniti i administrativnom kontrolom od strane Odeljenja za tretman i alternativne sankcije odnosno malim manevarskim prostorom za bilo kakvo odstupanje od ustaljene procedure. Ovome svakako treba dodati i veliku opterećenost Uprave za izvršenje krivičnih sankcija zatvorskim sistemom i ne posvećivanja dovoljno pažnje vanzavodskim sankcijama i merama odnosno Poverenicima.

Odnosi sa kolegama i konflikti na poslu

Oko 90% Poverenika misli da **uvek ima podršku kolega**, dok oko 10 % smatra da skoro uvek ima podršku kolega. Niko od Poverenika ne smatra da samo ponekad ima podršku kolega ili da nema podršku kolega. Kada je u pitanju druženje sa kolegama van radnog mesta 50% Poverenika uživa u druženju sa kolegama, dok se druga polovina druži sa kolegama ali retko. Niko od Poverenika nije zaokružio odgovor da se ne druži sa kolegama ili da izbegava druženje sa kolegama.

Kao razlozi za **konflikte na poslu** u prvi plan se ističu organizacioni problemi i primena različitih koncepata u radu. Pored toga navode se i horizontalna komunikacija odnosno komunikacija sa različitim službama i institucijama i struktura ličnosti osoba koje stvaraju konflikt odnosno vertikalna komunikacija ili komunikacija nadređenih i podređenih, kao i nedoslednost u poštovanju osnovnih principa.

Dobri odnosi između Poverenika mogu se objasniti i specifičnom situacijom u kojoj su oni upućeni jedni na druge u rešavanju svakodnevnih problema. U njihovom profesionalnom okruženju su drugi moćniji sistemi kao što je policija, tužilaštvo i sudovi sa kojima u komunikaciji postoje problemi. Imamo utisak da kao i drugi društveni sistemi tako i Poverenici kada je teško reaguju većom kohezijom po principu zajedno smo jači.

Stres

Kao eventualno stresne izdvojili smo dve situacije koje su karakteristične za posao Poverenika i to terensku posetu i izlazak na lice mesta u situacijama kada dođe do zloupotrebe osuđenog na vanzavodsku sankciju ili meru. Ovim pitanjima pokušali smo da saznamo kako se Poverenik oseća u ovim specifičnim situacijama.

Kada su u pitanju **terenske posete** dominiraju odgovori da nema neprijatnosti u takvim situacijama. Pre bi mogli reći da imaju osećanje strepnje ili iščekivanje da li će osuđenog zateći u kući i da li će sve biti u redu. Međutim, ako se radi o osuđenima

koji su psihijatrijski bolesnici, ili o njihovoj bolesnoj deci, Poverenici ističu da je nemoguće ostati ravnodušan. Najčešće se to dešava kada su loši ekonomski i materijalni uslovi, a krivična dela neplaćanja računa ili situaciona krivična dela. Takav kontekst pokrene neke emocije, najčešće sažaljenje, prema tim ljudima i njihovoj deci. Dešavalo se da se Poverenici obrate Centru za socijalni rad i traže da se odobri materijalna pomoć toj porodici.

Po mišljenju Poverenika, neprijatna situacija je kada su odnosi u porodici poremećeni i kada eskaliraju pred Poverenicima, kao i kada se desi smrt osuđenog.

Iz komentara Poverenika proizilazi da su neprijatne situacije retke ali da ih ima. Gotovo svi Poverenici su tvrdili da se ne osećaju neprijatno, da su profesionalci sa iskustvom i da su navikli na takve situacije. Međutim, gotovo svi su imali po neku neprijatnu situaciju ili situaciju u kojoj nisu mogli ostati ravnodušni.

Svakako da nam se zbog toga nameće zaključak da treba da postoji posebna obuka za terenski rad i posete porodicama, kao i procedure koje Poverenik treba da poštuje prilikom terenskih poseta.

U situacijama kada dođe do **zloupotrebe osuđenog** prema kome se primenjuje vanzavodska sankcija ili mera samo 25% Poverenika se izjasnilo da se ne oseća neprijatno i da je to sastavni deo posla. Ostalih 75% se oseća neprijatno jer obaveštavaju sud i policiju i izlaze na mesto događaja. Iz ovih intervjuva može se zaključiti da postoje najmanje tri sasvim različite situacije i da to treba imati u vidu kod daljeg postupanja. **Jedna** je kada osuđeni isplanira zloupotrebu i izvrši je. **Druga**

situacija je kada je osuđeni bolestan, star, neobrazovan i kada nema uvid pa zbog toga prekrši neka pravila. **Treća situacija** je kada mu je najbliža prodavnica udaljena 30 kilometara i on jednostavno ne proceni dobro dužinu svog putovanja ili zakasni zbog lošeg vremena, kašnjenja autobusa, predugog čekanja da ostvari neka svoja prava u institucijama koje se nalaze u gradu i sl. Dodatna neprijatnost je situacija kada je Poverenik napisao i uputio pozitivno mišljenje sudu odnosno predlog za uslovno oslobađanje dela neizdržane vanzavodske sankcije, a do zloupotrebe dođe pre nego što je sud o tome odlučivao ili dostavio odluku.

VI

ULOGA MEDIJA U PROMOVISANJU ALTERNATIVNIH SANKCIJA I MERA

Poverenici se slažu da je u narodu u najširem smislu dominantno tradicionalno gledanje na kazneni sistem i da je javnost još uvek sklonija represivnim merama odnosno izricanju zatvorskih kazni. Senzacionalističko pisanje medija na neki način fiksira takav stav kompromitujući vanzavodske sankcije i mere, posebno kućni zatvor i kućni pritvor, prikazujući ih u javnosti kao nejednako postupanje. Menjanje takve slike u javnosti je proces, koji Poverenici vide kao zajednički posao sa medijima.

Međutim, ono što je dobro i što proizilazi iz stavova Poverenika je da oni ne osećaju pritisak medija u vezi sa poslovima koje obavljaju. Pored toga oni još ističu da se u različitim lokalnim sredinama razlikuje i odnos medija prema ovoj vrsti krivičnih sankcija. U nekim sredinama je aktivna uloga medija u promovisanju vanzavodskih sankcija i mera u smislu da afirmativno pišu o tome i da Poverenici gostuju na lokalnim televizijama govoreći o značaju alternativnih sankcija i prednostima u odnosu na klasičan način kažnjavanja. U tim sredinama Poverenici medije doživljavaju kao podršku i zalažu se za još aktivniju ulogu medija ističući da je ta uloga bila aktivnija u početku. Razlog zbog koga se nedovoljno u medijima govori o alternativnim sankcijama po mišljenju Poverenika je procedura koju mediji moraju da ispoštuju, a koja podrazumeva dobijanje dozvole od strane Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za svaku reportažu, intervju sa Poverenicima ili slično.

Interesantno je zapažanje jednog Poverenika koji smatra da je dobro da mediji ne pišu mnogo o vanzavodskim sankcijama zbog toga što senzacionalističkim izveštavanjem ometaju rad sa nekim osuđenim licima koja su medijski interesantni. Sa druge strane dobro je da ne pišu, jer kada bi znali koje probleme imamo posle sedam godina funkcionisanja to ne bi bilo dobro za Povereničku službu.

ZAKLJUČAK O ISTRAŽIVANJU

Izabrane Povereničke službe u četiri grada (Valjevo, Užice, Kragujevac, Šabac) su nam pružile sliku o stanju i efektima alternativnih sankcija i mera, a podatke smo smatrali vrlo značajnim da ih podelimo široj društvenoj sredini i svima onima koji se bave alternativnim sankcijama i merama. Poverenici su vrlo detaljno pristupili ovom istraživanju i dali jasne i precizne preporuke za unapređenje koje se tiču svake oblasti istraživanja. Iz tog razloga ćemo se sada samo ukratko osvrnuti na najznačajnije nalaze koje smo dobili.

Prednost ovde dajemo osuđenim licima koji ispoljavaju adekvatnu i dobru saradnju sa Poverenicima, uz napomenu da ipak postoje pojedinačna odstupanja koja se rešavaju tokom tretmana. Motivacija osuđenih je ipak individualna i postoji sa ciljem da se ispoštuje izrečena sankcija. Njihova participacija i prava se poštuju od strane Poverenika, a njihove porodice se koriste kao faktor saradnje i podrške osuđenom. Iz tog razloga možemo reći i da zato prigovora na rad Poverenika nije bilo, jer iako su postojala nezadovoljstva osuđenih, ona nisu rezultirala žalbama.

Poverenici *nisu u mogućnosti da vrše* adekvatne i dovoljne kontrole osuđenih lica i kao razloge za to navode nedostatke u tehničkoj organizaciji (nepostojanje specijalizovanih ustanova koja bi se bavila pojedinim vrstama tretmana za osuđene, udaljenost i nedostupnost osuđenih - velika teritorijalna

razuđenost, neadekvatan protok pošte na udaljenoj teritoriji, nepostojanje uvek motornog vozila za odlazak na teren, broj predmeta u zaduženju, nedostatak vremena, nepostojanje fiksnog telefona kod osuđenih i sl.). Moramo istaći da zbog teritorijalne razuđenosti, nedostatka vremena, vozila i tehničkih nedostataka je nemoguće adekvatno kontrolisati mere bez elektronskog nadzora ili mere kontrolisanja zabrane korišćenja telefona, interneta, ili poseta i sl. Ovaj nalaz treba posebno da bude interesantan za pravosuđe koje bi moglo da posveti veću pažnju Poverenicima u postupku donošenja odluka o osuđenom licu.

Ističemo da su propisi i akti koji uređuju oblast izvršenja krivičnih, odnosno, vanzavodskih sankcija i mera, jasni, ali ne u potpunosti i da zahtevaju usavršavanje bilo izmenama i dopunama postojećih zakona, bilo podzakonskim aktima, a sve u cilju ujednačavanja pravosudne prakse i jasnije praktične primene za sve one koji ih koriste. Alternativne sankcije i mere evidentno imaju višestruke prednosti, ali je potrebno još truda da one postignu svoju svrhu u potpunosti. Kako je potrebno unaprediti propise, tako je potrebno unaprediti i organizaciju Povereničke službe, ojačati je i pružiti joj veću podršku kako od strane Uprave za izvršenje krivičnih sankcija tako i od lokalnih samouprava.

Saradnja sa svim institucijama u sistemu (zatvori, policija, tužilaštvo, sud, lokalne samouprave, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove) se može unaprediti i od dobre postati odlična, ako se angažuju svi učesnici i prepoznaju dobrobit alternativnih sankcija i mera i postojanja Povereničke službe. Saradnja nikako ne bi smela da zavisi od ličnih poznanstava i ličnog stava i motivacije onih koji učestvuju u primeni alternativnih sankcija i mera, već bi trebala da bude zanovana na

pravnim postulatima uređenog sistema i države. Ovde svakako moramo istaći, da je potreban podsticaj pravosuđu da češće izriču alternativne sankcije i mere i da u tome vide dobrobit kako za osuđeno lice, tako i sa lokalne ustanove, ali i lokalnu zajednicu u celini, a onda i za budžet republike.

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Ako unutrašnju organizaciju Povereničke službe posmatramo sa vrha odnosno od Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, odmah nam padaju u oči neke nelogičnosti. U okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija postoji Odeljenje za tretman i alternativne sankcije, koje se u Zakonu o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera naziva Poverenička služba³⁴. Logično nam se nameće pitanje neusaglašenosti naziva subjekata koji se bave vanzavodskim sankcijama i merama i koji su odgovorni za njihovo kvalitetno izvršenje.

Sve su glasnija mišljenja da Zakon o vanzavodskim sankcijama i merama treba menjati u smislu osamostaljivanja ove oblasti odnosno formiranja Uprave za izvršenje vanzavodskih sankcija i mera kao i formiranja regionalnih centara Povereničkih službi (kancelarija). O tome je bilo govora i pre 2014. godine, odnosno pre donošenja Zakona o vanzavodskim sankcijama i

³⁴Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera "Sl.Glasnik RS." br. 55/2014, član 3.

merama.³⁵ Zagovornici ovih ideja polaze od stanovišta da je zatvorski sistem suviše komplikovan i pun svakodnevnih teško predvidivih situacija koje zahtevaju brze odluke i rešavanje. Sa ozbiljnim strateškim, ali i dnevnim problemima koji proizilaze iz rukovođenja Upravom za izvršenje krivičnih sankcija, gotovo je nemoguće ozbiljno razmišljati i posvetiti se stvaranju i razvijanju još jednog isto tako složenog sistema. Sa druge strane, sistem izvršenja vanzavodskih sankcija i mera imao je svoj brzi razvoj u proteklih sedam godina i po mnogim mišljenjima Poverenika sada je u zastoju. Za dalji razvoj ovog sistema vrlo je važno što pre shvatiti da je zatvorski sistem u proteklim godinama imao svoju misiju koju je uspešno izvršio. Nova organizacija, nova snaga i nova energija podrazumeva organizacione promene i ustrojstvo u kome će ovaj sistem voditi stručnjaci koji će se baviti samo vanzavodskim sankcijama i merama.

Kontrola izvršenja alternativnih sankcija i mera

Kada se radi o izvršenju sankcija uopšte, kontrola je ozbiljno pitanje koje bitno utiče na ceo sistem izvršenja sankcija odnosno na svrhu i ciljeve koje izvršenjem tih sankcija društvo želi postići. Sankcija bilo koje vrste koju izriče državni organ pojedincu koji je prekršio neke društvene norme ima svrhu i može ostvariti svoj cilj samo ako se realizuje uz adekvatnu kontrolu. Za razliku od intenzivne kontrole kretanja i ponašanja

³⁵Ignjatović, Đ (2013). Normativno uređenje vanzavodskih sankcija i mera. Pravni fakultet Beograd.

koja se sprovodi u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, iz stavova Poverenika stiče se utisak da vanzavodske sankcije i mere nemaju dovoljno razvijene mehanizme kontrole primerene uslovima i načinu izvršenja ovih sankcija i mera.

Poverenici ističu nedostatak automobila i vozača zbog čega oni mogu da obilaze osuđene samo onda kada od zatvora dobiju automobil, a ne po svom planu ili onda kada oni procene da to treba. Kada putuju u neku opštinu zbog montiranja elektronskog uređaja, onda koriste tu situaciju da kontrolišu osuđene koji izdržavaju vanzavodsku sankciju ili meru na toj teritoriji. Tako se dolazi u situaciju da se identično postupa sa osuđenima koji na skali za procenu rizika imaju visok skor i onima koji imaju nizak nivo rizika. Drugi problem predstavlja činjenica da oni rade do 15 časova. Problem vide u tome što osuđeni dobro znaju da posle 15 časova radnim danom, kao i vikendom i praznicima nema obilazaka i kontrole. Sledeći problem koji ometa uspešnu kontrolu je komunikacija sa sudovima. Poverenici ističu primere dobre ali i loše saradnje sa sudovima. Dešava se da pošalju izveštaj sudu o kršenju zabrane napuštanja stana, da sudovi reaguju posle nekoliko meseci kada njihova reakcija nema nikakav smisao. Dešava se čak da sudovi na njihov izveštaj uopšte ne reaguju a da sankcija istekne. Postupanje nekih sudija u tom smislu može se definisati kao prevelika tolerancija koju osuđenici koriste da pomeraju granice i ovaj sistem čine manje efikasnim. Pogrešno bi bilo razumeti da se mi zalažemo za automatsko upućivanje u zatvor osuđenih koji krše zabranu izlaska van stana ili kuće. Mi se zalažemo za adekvatno reagovanje suda u skladu sa preporukama Komiteta ministara Saveta Evrope kojom se ističe pravilo da sud procenjuje

svaki pojedinačni slučaj. Iz stavova Poverenika proizilazi da je pitanje kontrole nešto na čemu treba još puno raditi u smislu novih modaliteta kontrole, evidentiranja, nove teritorijalne organizacije, usaglašenosti u radu institucija koje se bave alternativnim sankcijama i merama i tehničke opremljenosti da bi se ovaj specifičan zadatak izvršio.

Na kraju, kontrola nije sama sebi cilj. Kontrola treba da omogućiti da se realizuju svi drugi aspekti koji proizilaze iz svrhe i cilja vanzavodskih sankcija definisanih članom 2. Zakona o vanzavodskim sankcijama i merama. Kontrola je jako važna pretpostavka za realizaciju pojedinačnih programa postupanja. Kontrola je dobra za državu i društvo ali i za osuđena lica, uprkos činjenici da jedan broj njih toga nije svestan. Većina osuđenih je prekršila društvene norme usled lične neodgovornosti i činjenice da su živeli u haotičnom društvenom kontekstu. Država kontrolom vanzavodskih sankcija i mera i realizacijom svih planiranih aktivnosti treba da stvori uređen sistem u kome se ljudi ponašaju po unapred poznatim pravilima, a odstupanja od tih pravila se strogo kontrolišu i adekvatno sankcionišu. Takav sistem je jako važan za osuđene i za pokretanje promene u njegovom ponašanju. Ukoliko taj sistem ne funkcioniše, stvara se kontekst vrlo sličan onom u kome je osuđeni ranije živio i koji je uticao na njega da izvrši krivična dela. Na taj način se i njemu i okruženju šalje jako loša poruka. Adekvatna i efikasna kontrola je dakle preduslov za ispunjavanje ciljeva i svrhe vanzavodskih sankcija i mera ali i dostizanja ravnoteže između prava prestupnika, prava žrtava, prevencije kriminaliteta i ukupne brige društva za bezbednost građana.

Resocijalizacija

Poverenici su u intervjuima ukazali da se njihov posao praktično svodi na izvršenje sankcije ili mere, a da se kada je u pitanju psihosocijalna pomoć i podrška osuđenim licima jedino nešto radi kod uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Ako znamo da se ova sankcija jako malo izriče (tabela br. 2.) i da Poverenika nema dovoljno, odnosno da nije realno od njih očekivati da se u postojećoj organizaciji bave i tim poslom, onda možemo zaključiti da resocijalizacije gotovo da nema.

Međutim, mišljenja smo da već pomenuta zakonska definicija svrhe izvršenja³⁶ nije baš srećno formulisana u delu koji je predmet našeg interesovanja, a to je deo koji se odnosi na cilj u kome se pominju **resocijalizacija i reintegracija osuđenih lica**. Ako pođemo od toga da je u ovoj oblasti bazični zakon **Zakon o izvršenju krivičnih sankcija**³⁷, a da su za njega tesno vezani ili su proizašli iz njega **Zakon o maloletnim izvršiocima krivičnih dela**³⁸, **Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala** i **Zakon o vanzavodskim sankcijama i merama**, svi ovi zakoni kao svrhu, cilj ili sredstvo ističu resocijalizaciju osuđenih lica. Lista zakona koji na takav

³⁶Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera "Sl.Glasnik RS." br. 55/2014. čl. 2. stav 1.- "Izvršenje vanzavodskih sankcija i mera sprovodi se radi zaštite društva od kriminaliteta izvršenjem vanzavodskih sankcija i mera u zajednici sa ciljem resocijalizacije i reintegracije osuđenih lica."

³⁷Zakon o izvršenju krivičnih sankcija "Sl.Glasnik RS." br. 55/2014.

³⁸Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnika "Sl.Glasnik RS", br. 85/2005.

način pominju resocijalizaciju mnogo je šira, ali je bitno reći da je takav odnos doprineo da se ovaj pojam “izliže, istroši” i postane žrtva velike upotrebe (inflacije reči). Logično gledano, došli smo do zaključka da tvorci ovih zakona nisu do kraja upoznati sa ovim pojmom, njegovim značenjem, njegovim pretpostavkama i ograničenjima. Verovatno zbog toga tvorci ovih zakona se nikada nisu na pravi način bavili operacionalizacijom, odnosno nisu doneli podzakonske akte i nisu stvorili druge psihosocijalne pretpostavke za uspešnu realizaciju procesa resocijalizacije. Kada je u pitanju Zakon o vanzavodskim sankcijama i merama, slična je situacija i zbog toga mislimo da **resocijalizacija ne deluje kao društvena realnost već više kao društveni ideal.**

Takvom stanju, čini se, dosta “kumuju” i stručnjaci koji se resocijalizacijom bave. Oni su često pod pritiskom drugih moćnijih sistema (policija, tužilaštvo, sud) koji od njih očekuju da resocijalizuju osuđene i da ih o tome obaveste kako bi oni doneli odgovarajuće odluke. Svi zajedno, u praksi ovaj pojam mnogo koriste, a poznato je da on podrazumeva ogromna i često nerealna očekivanja od aktera u tom procesu. Možda bi umesto resocijalizacije adekvatnije bilo koristiti **termin pokretanje promene u ponašanju.** Najkraće rečeno, resocijalizovati nekoga znači poljuljati njegove čvrsto fiksirane prokriminalne stavove i sistem vrednosti koji se na tim stavovima temelji. Pored toga podrazumeva i rad na izgradnji novih društveno prihvatljivih stavova i sistema vrednosti. To je jako veliki izazov za struku i u situaciji kada bi sve psihosocijalne pretpostavke procesa resocijalizacije bile ispunjene. Poseban problem je činjenica da smo kao društvo jako nepovoljan kontekst jer se preko medija

često šalju druge poruke. Ipak, postoje primeri dobre prakse koji pokazuju da programi resocijalizacije imaju smisla, da na tome treba raditi. U tom smislu je najvažnije otvoriti pitanje psihosocijalnih i drugih pretpostavki procesa resocijalizacije. Ako smo već u okviru svrhe izvršenja vanzavodskih sankcija resocijalizaciju i reintegraciju promovisali kao najvažniji cilj, zašto ne operacionalizujemo to pitanje. Operacionalizacija bi mogla biti ugrađena u neki od podzakonskih akata koji bi definisali infrastrukturu, ljude koji su najvažniji za ovaj proces, naučnu utemeljenost resocijalizacije, odgovarajuće programe i bazu znanja koja je za ovaj posao neophodna kao i neke lične osobine pomagača. Alternativne sankcije nikle su na neuspehu klasičnog kažnjavanja kaznom lišenja slobode. Na istoj osnovi treba da niknu i novi oblici tretmana u otvorenoj zaštiti sa povoljnijim psihosocijalnim pretpostavkama u odnosu na psihosocijalne pretpostavke koje postoje u zatvorima. Za Poverenike i druge stručnjake iz ove oblasti ovo je nova šansa resocijalizaciji.

Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera kaže da pojedinačni program postupanja sadrži metode, postupke i rokove za njegovo sprovođenje, nosioce pojedinih aktivnosti i ostale podatke od značaja za ispunjavanje svrhe izvršenja (član 10. stav 3.). Član 2. Zakona pored svrhe izvršenja vanzavodskih sankcija i mera kao glavni cilj promovise resocijalizaciju i reintegraciju osuđenih lica. Stiče se utisak da kada je u pitanju resocijalizacija sve ostaje na nivou opšteg i samo na papiru jer Poverenik je izradio pojedinačni program postupanja, ministarstvo je donelo strategiju, Centar za socijalni rad nema para, bolnica nema savetovalište i kadrove i slično. Tako se na kraju zaključuje da su

svi uradili svoj posao a da iz objektivnih i subjektivnih razloga nismo postigli očekivane rezultate.

Naše zalaganje za tretman nije zalaganje za bilo kakav tretman, već za dobro planiran, individualizovan, stručno vođen i kontrolisan tretman. Pojedinačnim programom postupanja treba precizno definisati koje karakteristike osuđenog lica su predmet tretmana. Da li se radi o prokriminalnom sistemu vrednosti, porodičnim relacijama, obrazovanju, odnosno sticanju znanja i veština, agresivnosti, samopoštovanju, nerazrešenim emocionalnim konfliktima i sl.

Timski rad

Složenost problema kojima se bave Poverenici sve više zahteva angažovanje stručnjaka različitih profila. Tu pre svega mislimo na pravnike, psihologe, psihoterapeute, specijalne pedagoge, pedagoge, sociologe, psihijatre, socijalne radnike i sl. Potrebno je da u timskom radu ovi stručnjaci, koristeći savremena teorijska i praktična znanja iz svojih oblasti, prouče sve aspekte problema osuđenih lica kako bi zajedno odlučili koji je najefikasniji vid pomoći. Tako bi se potrebama i problemima osuđenog lica i njihovih porodica pristupalo na sveobuhvatan način. Takav pristup bi omogućio da se u okviru postojećih mogućnosti na najbolji mogući način zadovolje potrebe osuđenog lica. Timovi mogu biti monodisciplinarni, multidisciplinarni i kombinovani (Stakić, Milovanović, 1991). Imajući u vidu vrstu posla, specifične potrebe osuđenih lica i strukturu zaposlenih u

Povereničkoj službi, čini se da su multidisciplinarni i kombinovani timovi adekvatniji nego timovi sastavljeni od stručnjaka istog profila. Samo timskim radom može se pružiti adekvatna pomoć i podrška osuđenim licima. Kroz timski rad može se operacionalizovati proces resocijalizacije koristeći sledeći model (Hopson B.1981.):

- Pružanje informacija koje se odnose na specifičnu situaciju u kojoj se osuđenik nalazi a koji mu pomažu da reši problem;
- Direktna akcija kojom se obezbeđuje osobi u nevolji ono što je najneophodnije (hrana, odeća, smeštaj i sl.);
- Edukacija, odnosno pomoć da usvoji nova znanja i veštine koje su joj od koristi u datoj situaciji;
- Davanje saveta od strane eksperata iz raznih oblasti (pravna i druga pitanja);
- Savetovanje kao specifična vrsta pomoći i podrške. Treba praviti razliku između davanja saveta i savetovanje jer savetovanje podrazumeva da obučena osoba (savetnik) pomaže osobi u nevolji da istraži problem, razume ga i preduzme korake za njegovo rešavanje.

Pomoć pomagačima

Poznata je činjenica da u bilo kom poslu, ukoliko se radnici između sebe osećaju podržani i što je bolji odnos između radnika i rukovodilaca, njihov rad je produktivniji i efikasniji. To

je dovoljan razlog da se za Poverenike razvije specifičan program pomoći pomagačima, odnosno, Poverenicima. Podrška pomagačima neophodan je deo svakog psihosocijalnog rada i psihosocijalnog pristupa u celini. Ova podrška uključuje izgradnju timova, veštine komunikacije, unapređenje organizacije i neke druge aspekte koji povećavaju efikasnost i uspešnost celog sistema. Ističemo da nismo registrovali empatski stres ili zamor. Osnovu teorije empatskog zamora čini koncept empatije i izloženosti. U ovom momentu ne treba da brinemo o empatskom zamoru Poverenika, jer oni nisu previše izloženi ljudskoj patnji i samim tim ne empatišu previše. Oni se nažalost, ne bave psihosocijalnim radom u tom obimu da bi bili ugroženi, ali imaju druge probleme koje generiše sistem ili drugi sistemi, pre svih pravosudni. Na osnovu intervjua koje smo obavili Povrenici su isticali jako važnu dimenziju pomoći pomagačima, a to je podrška kolega. To je mreža pomagača koji mogu da se oslone jedni na druge. Međutim, ovaj oblik pomoći pomagačima funkcioniše putem telefonskog kontakta ili prilikom povremenih susreta koji se organizuju sasvim drugim povodom. Rešenje je svakako u redovnom sastajanju u dogovoreno vreme, razmeni iskustva i podršci. Mogu se organizovati kao sastanci svih poverenika ali i kao regionalni iz praktičnih razloga. Dogovorom između učesnika i organizatora ovih susreta može se definisati forma sastanka, jasno definisani ciljevi i učestalost sastajanja.

Evaluacija programa vaninstitucionalnog tretmana

Evaluacija je temeljna naučna analiza procesa i efekata odnosno funkcionisanja Povereničke službe. Poslednjih godina imali smo velike napore da se u naš krivičnopravni sistem uvedu vanzavodske sankcije i mere. Evaluacija je jedini naučno utemeljen pristup koji moža da odgovori na pitanje gde se sada nalazi sistem izvršenja vanzavodskih sankcija i mera i u kom smeru treba da se razvija u narednom periodu. Zbog toga evaluacija nikada nije bila potrebija i nikada nije bila neophodnija za naučno utemeljenje ove oblasti. Pored naučnih postoji još jedan važan razlog. Ogromna društvena sredstva se ulažu u sistem izvršenja krivičnih sankcija, a evaluacija je način da se društvu polože računi. Evaluacija bi dala odgovore na mnoga pitanja koja su Poverenici isticali tokom istraživanja i sigurno bi od svih učesnika u ovom procesu najviše značila upravo Poverenicima. Razlog za to leži u činjenici da se evaluacijom procesa i efekata tretmana proveravaju dva aspekta. Prvi se tiče ključnih postavki načela i konceptata odgovarajućih metoda, a drugi obuhvata testiranje efikasnosti njihove primene.

1. Da li su zakonski propisi i podzakonski akti jasni i primenljivi za sprovođenje vanzavodskih mera i vanzavodskih sankcija?

1. Ne

2. Da

3. _____

2. Pored propisane zakonske procedure komunikacije putem dopisa sa drugim institucijama, koji je po Vašem mišljenju najučestaliji oblik komunikacije:

1. telefonskim putem

2. faksom

3. ličnim kontaktom

4. e-mail

3. Da li sud traži Izveštaj od povereničke službe pre izricanja mere u cilju bolje procene o primenljivosti mere?

1. ne, nikada

2. ponekad

3. da, uvek

4. Koja je najčešća vanzavodska mera/sankcija koju izriču sudovi:

1. zabrana napuštanja stana (kućni pritvor)

2. mera zabrane prilaženja, sastajanja ili komuniciranja sa određenim licima

3. kazna zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (kućni zatvor)
4. kazna rada u javnom interesu
5. zaštitni nadzor kod uslovne osude
6. nadzor nad uslovno otpuštenim licem i podrška da lice poštuje ograničenja koja je izrekao sud;
7. posebne mere za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima

5. Koja je najčešća vanzavodska mera koju izriču JT?

1. odlaganje krivičnog gonjenja
2. obaveza po presudi donetoj na osnovu zaključenog sporazuma o priznanju krivičnog dela

6. Sa koliko predmeta ste bili zaduženi u 2016. godini? _____

7. Prema Vašem mišljenju da li postoji trend povećanja izricanja vanzavodskih mera i vanzavodskih sankcija u pravosuđu?

1. Ne
2. Da

8. Prema Vašem mišljenju da li je sudska praksa ujednačena u izricanju vanzavodskih mera i vanzavodskih sankcija?

1. Ne

2. Da
3. Neki drugi

komentar _____

9. Da li se po Vašem mišljenju ostvaruje svrha vanzavodskih mera i sankcija ?

1. ne ostvaruje se
2. delimično se ostvaruje
3. u potpunosti se ostvaruje

10. Kako bi ocenili uspešnost u primeni vanzavodskih mera i sankcija ?

1. nezadovoljavajuće
2. zadovoljavajuće
3. dobro
4. odlično

11. Po Vašem mišljenju, nabrojte neke prednosti vanzavodskih mera i vanzavodskih sankcija u odnosu na klasičan način izvršenja krivičnih sankcija?

12. Sa kojom učestalošću Vam se advokati stranaka u postupku obraćaju za pružanje informacija?

1. nikad
2. retko

3. najčešće na početku rada sa poverenikom
4. najčešće pri kraju rada poverenika
5. na početku i na kraju rada sa poverenikom
6. više puta u toku postupka

13. Prema Vašem mišljenju kako bi ocenili kvalitet saradnje sa:

1. nezadovoljavajuće
2. zadovoljavajuće
3. dobro
4. odlično

1. sudijama	1	2	3	4
2. tužiocima	1	2	3	4
3. policijom	1	2	3	4
4. advokatima	1	2	3	4
5. sa lokalnom samoupravom	1	2	3	4
6. sa zatvorom (služ.za tretman)	1	2	3	4

14. Kako bi prema Vašem mišljenju ocenili kvalitet saradnje sa policijom u situaciji nasilnog skidanja elektronskog uređaja/narukvice od strane osuđenika?

1. nezadovoljavajuće
2. zadovoljavajuće
3. dobro
4. odlično

15. U kom roku se reaguje najčešće?

16. Na koji način se u tom slučaju obaveštava Policijska Uprava?

1. telefonskim putem

2. dopisom

3. _____

17. Da li tada izlazite na lice mesta zajedno sa policijom?

1. Ne

2. Da

3. _____

18. Da li i na koji način obaveštavate policiju o početku _____ mere/ _____ sankcije?

19. U kojoj meri je po Vašem mišljenju, stepen kvaliteta saradnje sa kolegama iz drugih službi/institucija uslovljen motivacijom za rad zaposlenih:

1. nije uslovljen

2. ponekada je uslovljen

3. u velikoj meri je uslovljen

20. U kojoj meri po Vašem mišljenju, stepen kvaliteta saradnje sa kolegama iz drugih službi/institucija zavisi od ličnog poznanstva?

1. ne zavisi
2. ponekada zavisi
3. u značajnoj meri zavisi

21. Kako opisujete postojanje podrške od strane kolega:

1. nemam podršku
2. samo ponekad imam podršku
3. uvek imam podršku kolega
4. skoro uvek imam podršku

22. Kako možete opisati kvalitet Vašeg odnosa sa kolegama van radnog mesta:

1. izbegavam druženje sa kolegama
2. ne družim se
3. retko se družim
4. uživam u druženju sa kolegama

23. Šta su najčešći razlozi za konflikte na poslu?

1. struktura ličnosti osoba koje stvaraju konflikt
2. vertikalna komunikacija (nadređeni -podređeni)
3. horizontalna komunikacija (između različitih službi i institucija)
4. organizacioni problemi
5. primena različitih koncepata u radu
6. nedoslednost u poštovanju osnovnih principa u radu sa ovom kategorijom ljudi

24. Šta Vas najviše motiviše da radite poslove poverenika?

1. sigurnost državnog posla
2. redovna plata
3. ugled koji proizilazi iz društvenog značaja
4. ovlašćenja i moć
5. uslovi rada
6. dobri međuljudski odnosi
7. _____

25. Ukoliko bi ostali bez posla da li bi :

1. brzo našali drugi odgovarajući posao
2. brzo našli drugi neodgovarajući posao
3. ne vidim alternativu ovom poslu
4. uopšte ne razmišljam o tome

26. Šta bi mogao biti razlog eventualnog napuštanja posla?

1. visina zarade
2. uslovi rada
3. lični doživljaj ugrožene bezbednosti
4. sukob sa kolegama
5. nemogućnost napredovanja
6. težina posla
7. _____

27. Koliko puta se mesečno dešava da imate obaveze u vezi sa poslom mimo radnog vremena (telefonske pozive)?
1. nijednom
 2. od 1-3 puta
 3. od 3-5 puta
 4. više od 5 puta
 5. svakodnevno
28. Da li posedujete rešenje o pripravnosti i ostvarujete prava iz radnog odnosa po osnovu pripravnosti?
1. Ne
 2. Da
29. Da li imate periodične lekarske preglede?
1. nemam
 2. da, na 6 meseci
 3. da, jednom godišnje
 4. da, u razmaku većem od jedne godine
30. Koliko ste zadovoljni svojim poslom?
1. nezadovoljan/na sam
 2. delimično zadovoljan/na
 3. zadovoljan /na
 4. vrlo zadovoljan/na.

HVALA NA SARADNJI !

PRILOG 2

TEHNIKE KOJE SU KORIŠĆENE U ISTRAŽIVANJU

1. **Upitnik** - koji je Povereniku dostavljen sedam dana pre intervjua, a čiji podaci se koriste samo u svrhu istraživanja. Upitnik je nestandardizovan i struktuiran.

Upitnik je obuhvatao prvi deo koji se odnosi na podatke o Povereniku:

- pol,
- zanimanje,
- ukupan broj godina radnog staža,
- broj godina radnog staža na radnom mestu poverenika i/ili u službi za izvršenje krivičnih sankcija,
- radnopravni status -
 - a) 1. puno radno vreme
 2. deljeno radno vreme u zatvoru
 - b) 1. rad na neodređeno
 2. rad na određeno radno vreme
 3. rad po ugovoru
- grad.

Drugi deo upitnika se sastojao iz 30 pitanja otvorenog, zatvorenog (sa ponuđenim odgovorima) i kombinovanog tipa (sa ponuđenim odgovorima i mogućnosti da se dopiše neki drugi lični odgovor). Pitanja su formirana na takav način da daju odgovore koji se mogu svrstati u predviđene kategorije za obradu podataka.

2. **Intervju** - razgovor je obavljao jedan istraživač sa Poverenikom, dok je drugi istraživač beležio odgovore Poverenika, s obzirom da nije predviđena mogućnost audio ili video snimanja intervju.

Intervju je bio struktuiran sa unapred pripremljenih 27 pitanja čiji odgovori se mogu svrstati u predviđene kategorije za obradu podataka.

Intervjui su sprovedeni u kancelarijama Povereničkih službi u izabranim gradovima u vremenskom trajanju u proseku od 65-90 minuta.

Metode obrade i analize podataka koji su korišćeni:

1. kvalitativna analiza
2. kvantitativna analiza
3. induktivna logička analiza

Za obradu podataka pitanja su svrstana u 6 kategorija:

1. Stavovi prema propisima i praktičnoj primeni vanzavodskih krivičnih sankcija i mera
(obuhvataju pitanja iz Upitnika broj: od 1, 3-5, od 7-11; obuhvataju pitanja iz Intervjua broj: 20,21).
2. Stavovi koji se odnose na kvalitet saradnje sa drugim institucijama
(obuhvataju pitanja iz Upitnika broj: 2, od 12-20; obuhvataju pitanja iz Intervjua broj: 12, 23, 25,26, 27).

3. Stavovi koji se odnose na rad sa osuđenim licima (obuhvataju pitanja iz Intervjua- I deo koji se odnosi na osuđena lica broj: 1-14)
4. Unutrašnja organizacija i uslovi rada Povereničke službe (obuhvataju pitanja iz Intervjua broj: 1-3, 6-11, 13-19).
5. Zadovoljstvo poslom i motivacija Poverenika (obuhvataju pitanja iz Upitnika broj 21-30; obuhvataju pitanja iz Intervjua broj: 4, 5, 22).
6. Uloga medija u promovisanju alternativnih sankcija i mera - pitanje broj 24 iz Intervjua.

BELEŠKE O AUTORIMA

Aleksandra Spasojević

Diplomirani psiholog-master. Osnovne i master akademske studije psihologije završila je na Filozofskom Fakultetu u Novom Sadu. Specijalističke akademske studije je završila na Kriminalističko-Policijskoj Akademiji u Beogradu na smeru Kriminalističko suprotstavljanje savremenim oblicima kriminala. Zaposlena je u CSR Valjevo u službi za zaštitu odraslih i starih lica. Autor i stručni saradnik u nekoliko projekata i radova u oblasti porodičnog nasilja, rodne ravnopravnosti i diskriminacije.

Slobodan Arsenijević

Diplomirani specijalni pedagog, specijalista za resocijalizaciju i psihoterapeut. Radio u Kazneno - popravnom zavodu za maloletnike u Valjevu na poslovima vaspitača, načelnika Službe za tretman, zamenika upravnika i upravnika. Autor i koordinator više psihosocijalnih projekata koji su realizovani u kazneno – popravnim institucijama ili društvenoj zajednici. Napisao priručnike za obuku penoloških psihosocijalnih savetnika (vaspitača) i penoloških instruktora, kao i veći broj studija i analiza iz oblasti psihosocijalnog rada sa prestupnicima i izvršenja krivičnih sankcija.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд
343.8(497.11)
СПАСОЈЕВИЋ, Александра, 1984-
Efekti alternativnih sankcija i mera iz ugla povereničke službe /
Aleksandra Spasojević, Slobodan Arsenijević. - Valjevo : Odbor za
ljudska
prava, 2017 (Valjevo : Topalović). - graf. prikazi, tabele. - 109 str. ; 21
cm
Tiraž 300. - Beleške o autorima: str. 109. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst.
ISBN 978-86-910871-5-9
1. Арсенијевић, Слободан, 1957- [аутор]
а) Кривичне санкције - Извршење - Србија
COBISS.SR-ID 248131852